

СОЦИЈАЛНА ПОЛИТИКА SOCIAL POLICY

ISSN 0038-0091

УДК 364

Година 57

Број 2-3/2022.

СОЦИЈАЛНА ПОЛИТИКА
SOCIAL POLICY

Часопис за теорију и праксу социјалне политике и социјалног рада
ISSN 0038-0091 UDK 364

Број 2-3/2022 Год. 57 стр. 1 – 108

DOI: <https://doi.org/10.22182/sp.232022>

Часопис излази три пута годишње

Часопис Социјална политика покренут је 1946. под називом Весник рада,
а од 1951. године излази под називом Социјална политика.

Издавачи

Институт за политичке студије, Београд, Светозара Марковића 36
тел. 33-49-204, 30-39-380, E-mail: ipsbgd@eunet.rs, www.ipsbgd.edu.rs

Висока школа социјалног рада, Београд, Теразије 23

тел: 011/4040838 www.asp.edu.rs

За издавача

Живојин Ђурић

Владимир Илић

Главни и одговорни уредник

Зоран Весић

Заменик главног и одговорног уредника

Бранкица Јанковић

Владимир Илић

Редакција

Зоран Весић, Бранкица Јанковић, Владимир Илић, Луција Вејмелка,
Угљеша Јанковић, Ђорђе Стојановић, Александар Југовић,
Данило Вуковић, Фадил Еминовић

Савет часописа

Миле Милосављевић; Нијаз Карић; Биљана Маричић; Сузана Борнорова;
Живојин Ђурић; Зоран Драгишић; Светлана Драженовић; Биљана Зекавица;
Dragana Stöckel; Горан Петковић; Ива Бранковић; Julija M. Watkins; Сандра
Перић; Дарија Завишек; Весна Дуканац; Миодраг Ђурић; Сања Ђурђевић

Пословни секретар

Смиљана Пауновић

Секретари редакције

Бојана Секулић

Андријана Јовановић

Редизајн корица

Ана Милутиновић

Прелом и штампа - Донат граф, Београд

Тираж:

50 примерака

Радове објављене у овом часопису није дозвољено прештампавати, било у целини, било у деловима, без изричите сагласности издавача. Оцене изнесене у чланцима лични су ставови њихових писаца и не изражавају мишљење нити уредништва, нити установа у којима су аутори запослени.

СОЦИЈАЛНА ПОЛИТИКА

САДРЖАЈ

Уводник.....5-6

Тема броја

СОЦИЈАЛНА ЗАШТИТА – ОД ЗАКОНА ДО ПРАКСЕ

Suzana Bornarova, Natasha Bogoevska

NOVELTIES AND EXPECTED IMPACT FROM CHANGES IN
THE MACEDONIAN SOCIAL PROTECTION LEGISLATION 7-23

Сања Полић Пенавић, Миљана Марић Огњеновић,

Невенка Жегарац

ПОДРШКА ПОРОДИЦИ И ПОЗИТИВНОМ РОДИТЕЉСТВУ:
ПРОГРАМИ ОБУКЕ ЗА ПРОФЕСИОНАЛЦЕ У СИСТЕМУ
СОЦИЈАЛНЕ ЗАШТИТЕ 25-44

Тамара Михајловић

ПЕРСПЕКТИВЕ АКТЕРА ОБРАЗОВНЕ ПОЛИТИКЕ
О УКЉУЧИВАЊУ ДЕЦЕ ТРАЖИЛАЦА АЗИЛА
У ОБРАЗОВНИ СИСТЕМ СРБИЈЕ45-65

Тамара Скорупан

СТАВОВИ СТРУЧНИХ РАДНИКА/ЦА ЦЕНТАРА ЗА
СОЦИЈАЛНИ РАД У РЕПУБЛИЦИ СРБИЈИ О НАЧИНУ
МЕДИЈСКОГ ИЗВЕШТАВАЊА О ЊИХОВОМ РАДУ
И МОГУЋИМ ПЕРЦЕПЦИЈАМА ПРОМЕНЕ..... 67-90

SOCIAL POLICY

CONTENTS

Introductory word.....5-6

The issue's Theme

SOCIAL PROTECTION - FROM LAW TO PRACTICE

Suzana Bornarova, Natasha Bogoevska

NOVELTIES AND EXPECTED IMPACT FROM CHANGES IN
THE MACEDONIAN SOCIAL PROTECTION LEGISLATION 7-23

*Sanja Polić Penavić, Miljana Marić Ognjenović,
Nevenka Žegarac*

FAMILY SUPPORT AND POSITIVE PARENTING:
TRAINING PROGRAMS FOR PROFESSIONALS
IN SOCIAL WELFARE SYSTEM.....25-44

Tamara Mihajlović

PERSPECTIVES OF EDUCATION POLICY ACTORS ON
THE INTEGRATION OF ASYLUM SEEKER CHILDREN
IN THE EDUCATION SYSTEM OF SERBIA45-65

Tamara Skorupan

ATTITUDES OF PROFESSIONAL WORKERS OF
SOCIAL WORK CENTERS IN THE REPUBLIC OF SERBIA
ON THE METHOD OF MEDIA REPORTING ON THEIR
WORK AND POSSIBLE PERCEPTIONS OF CHANGE.....67-90

Уводник

Поштоване колегинице и колеге, аутори и коаутори објављених радова,

Пред Вама је двоброј Социјалне политике којим затварамо 2022. годину. Настављамо да представљамо радове наших колега и стално унапређујемо знање наших колега.

У првом раду ауторке анализирају Закон о социјалној заштити у Републици Северној Македонији из 2019. године. Ауторке наглашавају да су главни аспекти нове регулативе фокусирани на врсте, поступке и реализацију делатности социјалне заштите, систем, организацију и институционални оквир социјалне заштите, као и кадрове, финансирање и надзор и друга питања од значаја за остваривање социјалне заштите. Оне закључују да је нови Закон увео многе системске промене које омогућавају несметано остваривање кључних текућих процеса у социјалној заштити, као што су деинституционализација, децентрализација и плурализација у пружању социјалних услуга. Садржај овог рада резултат је анализе спроведене 2021. године на основу квалитативног методолошког приступа и примене техника анализе садржаја релевантних закона, подзаконских аката, статистичких података, извештаја, као и стручних интервјуа са представницима надлежних институција и пружалаца услуга социјалне заштите.

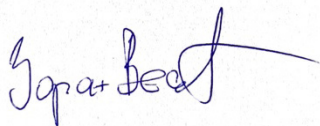
Ауторке другог рада се баве идентификовањем и анализом акредитованих програма обуке који се односе на подршку породици и позитивном родитељству, а доступни су професионалцима у социјалној заштити у Републици Србији како би се проценила доступност савремених знања о позитивном родитељству код стручних радника у социјалној заштити. Показало се да су анализирани програми обуке углавном усмерени на породицу као целину, док су питања родитељства слабо заступљена. За већину анализираних програма недостају транспарентни подаци о начину преношења знања и вештина професионалцима, коришћеним техникама обучавања и мониторингу. Подаци о броју обучених професионалаца и рађеним евалуационим студијама о ефектима програма актуелно нису доступни. Закључак је да програми нуде широк спектар општих знања и вештина за рад са породицама, док су специфична знања и вештине за пружање подршке и јачање компетенција родитеља за позитивно родитељство скромна.

Тема наредног рада јесте образовање деце тражилаца азила од стране различитих организација, националних и међународних институција и експерата. Ауторка је приказала и анализирала перспективе актера образовне политике о укључивању деце тражилаца азила у образовни систем Србије. Истраживање о перспективама актера образовне политике о укључивању деце тражилаца азила у образовни систем Србије засновано је на интервјуима и фокусираним групним интервјуима са представницима образовних политика, наставницима и запосленима у невладиним организацијама укљученим у неформално образовање деце тражилаца азила. Главни резултати истраживања указују да је неопходно унапредити систем укључивања деце тражилаца азила у образовни систем, да је потребно осмислити и имплементирати програм заједно са актерима који директно раде са децом, ојачати међусекторску сарадњу и остварити јаснију комуникацију између различитих нивоа одлучивања – локалног, регионалног и централног.

У четвртом раду, ауторка се бави негативним медијским извештавањем о социјалном раду. Ауторка је испитивање ставове стручних радника/ца центара за социјални рад у Републици Србији о медијском извештавању о њиховом раду. У извештавању медија издвајају се два приступа – тржишни и приступ професионалне одговорности, а према социјалним службама приступ окривљавања. Испитане су перцепције узрока актуелног медијског извештавања и процене корисности различитих стратегија за унапређење извештавања. Разумевање ових перцепција стручних радника/ца кључно је за развијање одговарајућих смерница за побољшање односа и комуникације стручних радника/ца и представника медија.

Позивам Вас да доставите своје радове за први број Социјалне политике у 2023. години. Рок за достављање радова је 01. мај 2023. године.

Главни и одговорни уредник

Проф. др Зоран Весић

UDC 364.444(497.7)

DOI: <https://doi.org/10.22182/sp.232022.1>

Оригинални научни рад

Suzana Bornarova*

*Institute for Social Work and Social Policy, Faculty of
Philosophy - Skopje, University of "Ss Cyril and Methodius"*

Natasha Bogoevska*

*Institute for Social Work and Social Policy, Faculty of
Philosophy - Skopje, University of "Ss Cyril and Methodius"*

NOVELTIES AND EXPECTED IMPACT FROM CHANGES IN THE MACEDONIAN SOCIAL PROTECTION LEGISLATION

Abstract

The new Law on Social Protection (LSP in further text) in the Republic of North Macedonia was adopted in 2019 as part of a social reform process in line with the key strategic goals within the social protection system. The main aspects of the new regulation focus on types, procedures and realization of social protection activities, the system, organization and institutional framework of social protection, as well as cadres, financing and oversight and other issues of importance for realization of social protection. The new LSP introduced many systemic changes which are reasonably interlinked in the text and provide for unhindered accomplishment of the key ongoing processes in social protection, such as deinstitutionalization, decentralization and pluralization in social services delivery.

This article aims to identify impact and challenges related to implementation of the new social legislation, with focus on delivery and financing of social services. The content of this paper is a result of an analysis conducted in 2021 based on qualitative methodological approach and application of techniques of content analysis of relevant

* suzana.bornarova@fzf.ukim.edu.mk

* suzana.bornarova@fzf.ukim.edu.mk

laws, bylaws, statistical data, reports, as well as expert interviews with representatives from relevant institutions – Ministry of Labour and Social Policy, Institute for Social Activities and representatives from national social service providers (public and private).³

Keywords: social protection, social services, social institutions, service users, social legislation.

INTRODUCTION

The reform processes in the Macedonian social protection legislation have been initiated in 2017 in line with European trends in this area (Carera et al., 2020). The main goal of the reform was introduction of new text of the Law on social protection and changes in the Law on child protection. The process of preparation of the new legislation was guided by the key strategic goals set in the National Programme for Development of the Social Protection System 2011-2021:

- Redefining the financial assistance system in the direction of: improved targeting, more efficient administration and linkages with other systems, primarily with the employment system.
- Increasing the quality of social services and creating conditions for reducing dependence on institutional protection by developing alternative forms of protection.
- Continuation of the processes of decentralization, pluralization and deinstitutionalization in social service delivery.
- Internal reorganization of social protection institutions for optimal utilization of available capacities and improved professional work.
- Increased participation of beneficiaries, involvement in planning and decision making, strengthening and maximization of beneficiary's potentials.

In addition, the process of preparation of the new legislation was led by the principles of good governance: transparency, accountability and liability, predictability and sustainability, continuity, effectiveness,

³ This article contains findings and conclusions from a qualitative research (Bogoevska, N., Bornarova, S.) carried out within the project "Supporting modernization and deinstitutionalization of social services" financed by the European Union and implemented by EPTISA in consortium with CARE in 2021.

efficiency, accessibility and availability, participation, equal treatment and non-discrimination (Bogoevska, 2019).

The process was quite challenging in the first place, as it required almost a complete rewriting of the actual text of the law. This was done in order to provide more clear, precise and readable text with provisions more adequately structured in new chapters and subchapters. Having in mind that the LSP is a systemic law with a broad coverage linked to many other laws in different domains (education, health, family, child protection, criminal law, migration etc.), the task was quite ambitious. Namely, social protection as an area that encompasses multiple domains of policies and involves various actors at many levels, is regulated by a substantial primary and secondary legislation. The status, rights, obligations and responsibilities of public bodies and other non-state providers of social services are regulated by several laws and by-laws: Law on organization and operation of the state administrative bodies, Law on local self-government, Law on institutions, Law on associations and foundations, Law on disability organizations, Law on administrative servants, Law on employees in public sector, Law on general administrative procedure, etc.

Despite the initial consideration to prepare two separate laws (for social services and financial benefits), this idea was abandoned, and the whole material was regulated in a single act. At the end of the process, in 2019 the new LSP introduced novelties in many domains and aspects, of which the most crucial ones and their expected impact will be pointed out further in this article.

GENERAL PROVISIONS, SOCIAL ASSISTANCE AND SOCIAL SERVICES

In the new Law on social protection, a new, more comprehensive definition of social protection was provided and the goals of social protection revised based on the latest global trends. A glossary of key social protection terms was incorporated (such as: social risk, social problem, household, single parent, older person, disabled person etc.). This was important because previously, in the absence of a glossary of terms, in practice different interpretations were present that led to confusion, ill-implementation of legal provisions and consequences upon users and their equality under the law. In addition, a new chapter of social protection contemporary principles was introduced, defining

key principles which are to serve as gatekeepers for user rights and practical guidelines for social protection professionals: equal treatment and non-discrimination (guaranteed by the Law on prevention and protection against discrimination); participation; individualization; user empowerment; privacy; respect of the interests and rights of the users; best interest; least restrictive environment; confidentiality; openness and transparency; social justice; and subsidiarity.

The responsibilities of the key carriers in the social protection system (Government, Ministry of Labour and Social Policy, municipalities, the city of Skopje and municipalities in the city of Skopje) previously dispersed throughout the text of the law, were grouped in a separate chapter, amended, extended and clearly defined. This contributed to clarify their mutual relations, obligations and responsibilities and disabled overlapping and negative conflict of jurisdiction.

The social protection continues to be provided through realization of the rights to financial assistance and provision of social services which were considerably reformed.

SOCIAL ASSISTANCE

There were considerable changes in the social assistance scheme. The most important change was the reduction of the previously existing fragmentation of financial benefits. This was a product of frequent ad-hoc and non-systemic introduction of new financial benefits based on the actual demands, political decisions and influences and lobbying by different interest groups (Gerovska, 2020).

Several new types of social assistance were introduced: guaranteed minimal assistance (joined social financial assistance and permanent care from the previous law); disability allowance (joined several separate disability benefits: mobility, blindness etc.) and permanent allowance (incorporated parents as caregivers of a child with disability). In addition to the new financial benefits, there was also a revision of the already existing benefits in the previous law, such as: personal care allowance, housing benefit, salary compensation for reduced working hours and one-off payments. Part of the benefits from the previous law (i.e. for a person who had status of a child without parent and parental care) were transferred in the Law on child protection.

The changes in the financial benefits scheme were of major importance as they contributed to:

- Considerable increase in the amounts of the benefits, most visible with the guaranteed minimal assistance.
- Extension of the access to financial benefits for certain user groups (such as people with intellectual disabilities and parents - caregivers).
- Enhancing the user activation dimension of financial benefits through establishment of direct and shared responsibilities for individual planning and case management between centers for social work and employment agency services.
- Reduction of the financial benefits dependency (i.e. through introduction of provisions for exiting the scheme in case the beneficiary refuses to participate in active measures twice in a row).

SOCIAL SERVICES

Social prevention and social services were strongly emphasized and activities and measures for preventive action were extended. The services of information and referral, professional assistance and support and counselling, as traditional social services, were clearly defined as separate social services.

Previous classification of social services as institutional and non-institutional services was replaced with a new classification: home-based, community-based and out-of-family services, depending on the place where beneficiary receives the service.

In terms of the home-based services, personal assistance was regulated as regular social service (previously implemented as programme activity). Both personal assistance and home assistance and care were in more detail regulated which provided for basic preconditions for their practical implementation.

As to the community-based services, in line with the National Deinstitutionalization Strategy “Timjanik” 2018-2027, the services for rehabilitation, reintegration and resocialization were amended with the respite care and half-way house as new social services. In addition, the socially vulnerable groups (drug addicts, sexual workers, alcohol addicts and gambling addicts) were recognized and given an increased access to a broader set of services.

Out-of-family services were enriched with the nursing care residential services for chronically and terminally ill beneficiaries. This

provided for the possibility to encourage development of socio-medical services and to further extend access to social services for different beneficiary groups. In addition to foster care, the introduction of the kinship care, for the first time in our social protection system, enabled utilization of best possible caring environment for the beneficiary in a family of his/her relatives. The previously poor regulation of some out-of-family services (such as supported living, group homes vs. placement in institutions) was improved and upgraded.

In general, all social services were redefined, the list of potential beneficiaries was more appropriately developed and the entry criteria were more precisely defined. Overall, the main advantages of the reform changes in the domain of social services relate to: introduction of the functional capacity assessment of the beneficiary as eligibility criteria (such as for home assistance and care and personal assistance); promotion of the possibilities for establishment of joint social, health and educational services; enhancing the legal provisions for integrated social services delivery; and creating an environment for enhanced focus on development and utilization of home and community-based services as alternatives to out-of-family services (Flaker, 2020).

INSTITUTIONAL FRAMEWORK OF THE SOCIAL PROTECTION SYSTEM

The main carriers of social protection with the new LSP remain the same: the Republic and the municipality, the City of Skopje and the municipalities of the City of Skopje. They perform social protection activities through direct establishment of social protection institutions or transfer of social protection activities to associations and other legal and natural persons. In the latter case, their mutual rights and obligations are arranged with administrative contracts.

The Government and the Ministry of labour and social policy remain the key institutions responsible for social policy making and implementation of policies on national level. Municipalities' roles in social protection determined with the Law on local self-government are extended in strategic policy planning and service delivery through establishment of municipal social protection councils and social protection councils of planned regions. The new LSP anticipates these councils to be established as multi-sectoral bodies at local and regional level. The new role of municipalities in social protection involves in-depth mapping

of social problems and vulnerable groups in the municipality, analysis of the capacities and available social services in the municipality, as well as determining specific goals for development of social services. These obligatory strategic planning activities are part of the process of preparation of the Social plan of each municipality to be used as a basis for development of the Annual programme for social protection. The municipalities in each planning region establish Social protection councils of planned regions for the purpose of planning and development of the network of social services in the region. At least once a year, the Regional Council submits a proposal to the Ministry on the need to develop social services in the planning region, the types and manner of establishment of these services. The Ministry plans the annual funding for social services based on the submitted proposals.

The novelties related to local and regional strategic planning are expected to reduce the centralization in social services planning, introduce the bottom-up approach in the development of social services and increase the role and influence of local actors in identification and development of services to meet local social protection needs (Bornarova, Bogoevska, 2020).

NETWORK AND LICENSING OF SOCIAL SERVICES PROVIDERS

With the new LSP the terminology and distinction between authorized and licensed service providers is introduced for the first time. The Ministry determines the network of authorized social service providers that consists of public social protection institutions and other authorized providers of social services with whom the Ministry or the municipality has entered into an administrative contract for provision of social services (associations, other domestic and foreign legal entities) as well as natural persons who deliver social services as professional activity. Outside the network, social services are provided by associations and other legal entities and natural persons who had received a license for performing social protection (license).

One of the key novelties in the new LSP is licensing of social services providers that must fulfill specific norms and standards. To this end, a Licensing commission is established within the Ministry which administers the whole licensing procedure and manages a data base of

all licensed service providers in the country according to the type of social services.

The process of licensing and development of network of social service providers (including authorized non-state providers) is expected to lead to: equalization of public and private service providers in delivery of publicly funded social services; raising the quality of the delivered social services; overcoming the previous disorder and ambiguity in the delivery of social services etc.

SOCIAL SERVICE PROVIDERS

In the new LSP social service providers are listed in a single article: Institute for social activities, centre for support of foster families, social protection institutions, foster families, associations and natural persons. In addition to the changes in responsibilities, organization, working methods and evaluation of the service providers previously recognized in the law, the new LSP introduces one new institution – centre for support of foster families for promotion of foster care, preparation, assessment and training of future foster families and provision of support to the existing foster families. Given the importance of foster care for the process of deinstitutionalization, it is expected that establishment of such centres will support and advance this process.

A new classification of the social protection institutions was also adopted: centre for social work, centre for social services and out-of-family social protection institution. This was done following the newly established classification of social services: home-based, community-based and out-of-family services.

The organizational forms for provision of social services are regulated by the Law on institutions as *lex generalis* for all public services. In this respect, there are no considerable changes related to establishment, organization and management of these institutions. Some adjustments were made to overcome identified weaknesses in the implementation of provisions from the previous law (Dimitrijoska, 2018).

The responsibilities of the centres for social work as public institutions with public authorization in the text of the new LSP were more precisely and in more detail elaborated and extended. This update was done to provide for more efficient and effective response to citizens' social protection needs and latest challenges. Provisions are introduced to strengthen the cooperation linkages with the local authorities in terms

of the obligation to implement social protection programs and other acts adopted and financed by the municipalities, to participate in the work of the local and regional councils for social protection and to be involved in the preparation of the local social plans.

For the first time in the new LSP there is a clear distinction between organizational forms for delivery of social services in the home and in the community on one hand, and out-of-family social services, on the other. Namely, the term “centre for social services” was introduced as organizational form for delivery of daily or temporary services in the home and in the community. This entailed distinct regulative changes related to establishment and organization of the services based on their type and character.

Associations and natural persons were recognized as service providers in the previous law, but in the new LSP their involvement in the system is more fully and comprehensively regulated in line with the endeavors to promote pluralization. For some social services, associations were liberated from having to establish a social protection institution for delivery of services (except for the services of: placement in institution, group home, institution for treatment and rehabilitation).

FINANCING OF SOCIAL SERVICES

The main sources of financing of social protection activities remain the same. Still dominant model of financing is through the state budget based on the Annual program for realization of social protection activities. Other sources are: budgets of the municipalities (as optional and non-obligatory); participation of users and other persons obliged to provide for users' maintenance on the basis of regulations in the Family Law; charging services, gifts, legacies and other sources in accordance with the law. Charging for a service is made depending on the type of services used and material conditions of the user and his/her family.

Funding of associations for performing social protection activities is also provided from other state sources based on the Law on Games of Chance and Entertainment Games and the Law on Associations and Foundations (the Program for Financing Program Activities of Associations and Foundations by the Government).

In general, the spirit of the new law is to provide increased involvement of municipalities, associations and private entities as service providers, to reduce the role of the state as a direct service provider, and

to support pluralization through public financing of services provision. This is expected to be achieved through service purchasing from non-state providers through service contracting based on a methodology for determination of service prices.

Significant changes relate to introduction of three types of grants (public calls) as financing mechanisms for social services delivery: for municipalities, for associations and for innovative social services. It is stipulated grants for financing social services by municipalities to be announced annually, specifying the concrete terms and procedures for application, selection and implementation of the service. As mentioned before, social services to be financed annually are determined following the bottom-up approach on regional and local level. Funding for social services provided by municipalities should be equally distributed per planning regions in a same or a higher amount of the granted funds for the same purposes in the previous year. This provision is important as it should provide for sustainability and continuity in the delivery of services. Advantage in selecting services to be financially supported is given to applications that anticipate service provision through inter-municipal cooperation, cooperation with licensed service providers, inter-agency cooperation and provided co-financing. This will contribute to development of services by mutual cooperation of local and regional actors, development of new providers specifically for this purpose, as well as to effective utilization of the available resources. The municipalities may grant own funds for provision of social services to licensed associations or other private service providers through announcing public calls. This provision is to ensure open competition and avoiding subjective preferences of service providers.

The intention of the new LSP regarding financing of social services for associations is to achieve more substantial funding, more balanced and transparent distribution of funds and more precise funding criteria. Grants for financing social services by associations should be published annually specifying the concrete terms and procedures for application, selection and implementation of the service. Also, advantage is given to applications for social services delivered through partnerships, inter-sectoral cooperation and provided co-financing.

Another novelty in financing social services is introduction of the grants for innovative and interventional social services delivered by municipalities, associations and private service providers. This is expected to enable in-crisis, ad-hock and early meeting of social protection needs of citizens in specific situations.

HUMAN RESOURCES

Provisions related to social protection cadres in the text of the new LSP were adjusted to the systemic Law for public service employees and specificities of the social protection domain. New LSP introduces changes in the categories of the working places in social protection institutions, based on the needs to upgrade the practice with contemporary work approaches and methods. Namely, the working positions of supervisor, case manager and triage officer were incorporated for the first time.

Considerable novelties were introduced in the sphere of licensing of professionals. The previous one general license for social protection is replaced with three new types of licenses: general (for professional work in centres for social work and for professional work in other service providers); special (for case management); and specialized (for foster care education, supervision and counselling and therapy). Within the professionals' licensing process, the possibility to value and recognize professional activities other than training and theoretical and practical exam (publications, projects, conferences etc.) was introduced for the first time.

The pluralization of training providers was also enabled. For that purpose, the LSP anticipates establishment of a Commission for approval of programs for continuing professional education responsible to announce public calls for training providers and administer the selection process. This is expected to lead towards breaking the monopoly of the Institute for social activities as a single training provider for all social protection professionals in the country. Given the limited capacities and resources of the Institute, this novelty should positively impact the quality of the training and provide diversification of contents and training programs.

USER PERSPECTIVE

The new LSP introduced several provisions that should contribute to the increased user choice, involvement in planning and implementation of social services and safeguard of user's rights.

Unlike previously, the user is entitled to choose a preferred social service provider from the list of registered authorized providers, if available. In addition, user involvement and participation in services planning is provided through compulsory requirements of social service providers to establish User councils. One member of the Steering committee of the

social protection institution is proposed by the User Council. Still, despite the formal establishment of user councils in social protection institutions and participation of user representatives in steering committees, their active involvement in these bodies should be supported and encouraged.

To safeguard the user rights, ensure professional treatment and respect of ethical standards in social protection, the new LSP anticipates establishment of an Ethical board within the Institute for social activities. This body acts upon complaints and information related to unethical behavior of professional workers when dealing with service users, which are in conflict with the Professional ethical codex. Based on the analysis of data in each case, the Ethical board may propose revocation of the professional worker license. Service users should be informed about their rights and the manner and procedures to submit complaints and encouraged to communicate informally with the Ethical board in cases of concern and need (Bornarova, 2019).

CONCLUSIONS AND REMAINING CHALLENGES

The analysis of the impact from the implementation of the new LSP shows that there are considerable steps made towards achieving social protection strategic goals. The text of the new LSP provided for precise definitions of the key terms used within the social protection system, defined contemporary user-oriented social protection principles and clear division of responsibilities of relevant stakeholders at all levels and areas of action.

The main changes in the LSP related to the rights to social assistance, namely in terms of scope, types, amounts and eligibility criteria. Also, the law introduced modifications in the classification and types of social services, as well as manner, scope, procedures and standards for social services delivery. These changes were accompanied by adequate alterations in the institutional framework on central and local level and modalities of financing of social services delivery.

Licensing of service-providers was introduced for the first time which enabled further development of pluralization and possibilities for increased involvement of non-state actors in social services delivery. Likewise, changes were made relative to the system of licensing and continuing professional education of professionals engaged in the social protection field.

In addition, significant changes were anticipated in terms of the methods and approaches used in professional work, specifically, case management and supervision. This entailed changes in the provisions for internal organization and systematization of the working places in social protection institutions.

The social reform process despite changes in the LSP included subsequent changes in the Law on child protection and enactment of a new Law on social security for older people.

However, in the following period the need remains for further improvements, responding to the current issues and challenges and continuous adaptation to the emerging circumstances in the field of social protection. Actions to be taken in future should predominantly focus on the institutional framework, social services delivery and financing and user involvement.

Social protection institutions still face the challenge of further reorganization, restructuring and upgrading of human capacities. This especially refers to the centres for social work as key social protection institutions with public authorization, as they are still overburdened with extensive administrative work, scarce and inappropriate human resources with heavy work-load and insufficient coverage of the socially vulnerable population with the required services. In addition, the role of the municipalities in strategic planning and delivery of social services should be enhanced. In this respect, despite functional and administrative, financial decentralization is yet to be introduced (Trbojevik et al., 2013).

As to the social services, they should be further developed through interventions in the following aspects:

- All social services should be revised in terms of purpose, contents, scope and eligible categories of users.
- Integrated, preventive, socio-educational and socio-medical services should be more intensively developed.
- The eligibility for using social services should not be determined based on the category of users, but on the assessment of the functional capacity of the user for performing basic and instrumental activities of daily living.
- Social services for resocialization, reintegration, rehabilitation for most socially vulnerable groups (children and adults – drug, alcohol and gambling addicts, sex workers, children in risk and in conflict with the law etc.) should be more intensively developed.

- Supervision, monitoring and evaluation of the social services delivery should be introduced and adequate mechanisms and instruments adopted for this purpose.
- Quality standards should be developed for all social services.

Overall, all processes and activities related to implementation of social protection in the country should be user-oriented and guided by the principles of good governance. The application of the key principles of social protection defined in the LSP should be enhanced through raising the awareness among professionals of the importance of these principles and provision of necessary conditions in the working place for their application. User choice should be more commonly used in professional work and promoted, as new social services emerge and the list of authorized and licensed service providers develops. The process of development of individual plans should be more participative, user tailored, less formal and continuously reviewed and revised.

REFERENCES

- Bogoevska, N. (2019). Administrative Reforms of the European Social Protection Systems: Trends and Challenges, in: Faculty of Philosophy's Annual, Volume 72. Skopje: Faculty of Philosophy – Skopje.
- Bogoevska, N., Bornarova, S. (2021). Analysis of the Law on social protection implementation impact and challenges: delivery and financing of social services. Skopje: EPTISA and MLSP.
- Bornarova, S. (2019). European trends in social services' systems: towards Marketization, User-involvement and Professionalization. Faculty of Philosophy's Annual, Volume 72. Faculty of Philosophy. Skopje.
- Bornarova, S., Bogoevska, N. (2020). Report on the Current Situation on the Existing Models Of Social Services at Local Level established through CWP And Strategic Planning in the Social Protection, Skopje: UNDP Skopje.
- Carera I. et al. (2020). Regulation of Social Protection in Europe: Selected Countries' Case Studies. Skopje: Ministry of Labour and Social Policy and World Bank.
- Dimitrijoska, S. et al. (2018). Changes in the Social Protection System in the Republic of Macedonia, in: *Social Studies*, Volume I Number 1, 2018, Faculty of Political Science, University of Sarajevo.

- Flaker, V. (2020). Initial achievements and gaps in the accomplishment of the National Strategy of Deinstitutionalization “*Timjanik*” and recommendations for further action: Policy analysis and Recommendations paper, IPA Project “Supporting Modernization and De-Institutionalization of the Social Services” implemented by Eptisa.
- Gerovska, M. et al. (2020). Social Protection in Macedonia: *Legislation and Practice*, Ministry of Labour and Social Policy and World Bank.
- Trbojevik, S. et al. (2013). Social Protection System in Macedonia: Centralized Governance versus Decentralization, in *Mediterranean Journal of Social Sciences*, Special Issue, Vol. 4, No. 11, October 2013, (ed.) Bidzina Savaneli. Rome: MCSER Publishing Rome.
- Law on Social Protection (Official Gazette of RNM no. 104/19, 146/19, 275/19, 302/20, 311/20, 163/21)
- Law on social security of older persons (Official Gazette of RNM no. 104/19)
- Family Law (Official Gazette of RNM no. 80/1992, 9/1996, 38/2004, 33/2006, 84/2008, 67/10, 156/10, 39/12, 44/12, 38/14, 115/14, 104/15, 150/2015)
- Law on Child Protection (Official Gazette of RNM no. 23/13, 12/14, 10/15, 25/15, 150/15, 27/16, 163/17, 21/18, 198/18, 104/19, 146/19, 275/19, 311/20)
- Law on Local Self-Government (Official Gazette of RNM no. 5/2002)
- Law on Prevention and Protection against Discrimination (Official Gazette of RNM no. 50/2010, 127/10, 44/14, 150/15)
- National Program for the Development of Social Protection, 2011-2021, Government of RNM, 2011.
- National Deinstitutionalization Strategy “*Timjanik*” 2018-2027, Government of RNM, 2018.

Suzana Bornarova*

*Institute for Social Work and Social Policy, Faculty of
Philosophy - Skopje, University of "Ss Cyril and Methodius"*

Natasha Bogoevska*

*Institute for Social Work and Social Policy, Faculty of
Philosophy - Skopje, University of "Ss Cyril and Methodius"*

НОВИНЕ И ОЧЕКИВАНИ УТИЦАЈ ОД ПРОМЕНА У МАКЕДОНСКОЈ ЗАКОНОДАВНОСТИ О СОЦИЈАЛНОЈ ЗАШТИТИ

Резиме

Нови Закон о социјалној заштити (ЗСП у даљем тексту) у Републици Северној Македонији усвојен је 2019. године као део процеса социјалне реформе у складу са кључним стратешким циљевима у оквиру система социјалне заштите. Главни аспекти нове уредбе фокусирани су на врсте, поступке и остваривање делатности социјалне заштите, систем, организацију и институционални оквир социјалне заштите, као и кадрове, финансирање и надзор и друга питања од значаја за остваривање социјалне заштите. Нови ЗСП је увео многе системске промене које су у тексту разумно повезане и омогућавају несметано остваривање кључних текућих процеса у социјалној заштити, као што су деинституционализација, децентрализација и плурализација у пружању социјалних услуга. Овај чланак има за циљ да идентификује утицај и изазове у вези са применом новог социјалног законодавства, са фокусом на пружање и финансирање социјалних услуга. Садржај овог рада резултат је анализе спроведене 2021. године на основу квалитативног методолошког приступа и примене техника анализе садржаја релевантних закона, подзаконских аката, статистичких података, извештаја, као и стручних интервјуа са представницима надлежних институција – Министарство Рад и социјална политика, Институт за друштвене делатности и представници националних пружалаца социјалних услуга (јавних и приватних).

* suzana.bornarova@fzf.ukim.edu.mk

* suzana.bornarova@fzf.ukim.edu.mk

Кључне речи: социјална заштита, социјалне услуге, социјалне установе, корисници услуга, социјално законодавство.

* Овај рад је примљен 24. децембра 2022. године, а прихваћен на састанку Редакције 29. марта 2023.године

УДК 364.444(497.11)

DOI: <https://doi.org/10.22182/sp.232022.2>

Оригинални научни рад

Сања Полић Пенавић*

Универзитет у Београду – Факултет политичких наука

Миљана Марић Огњеновић**

Универзитет у Новом Саду – Филозофски факултет

Невенка Жегарац***

Универзитет у Београду – Факултет политичких наука

ПОДРШКА ПОРОДИЦИ И ПОЗИТИВНОМ РОДИТЕЉСТВУ: ПРОГРАМИ ОБУКЕ ЗА ПРОФЕСИОНАЛЦЕ У СИСТЕМУ СОЦИЈАЛНЕ ЗАШТИТЕ****

Сажетак

Подршка породици и позитивном родитељству значајна је за унапређење ресурса и компетенција родитеља за одгајање, васпитање, заштиту здравља, добробити и права деце. Циљ рада је идентификовање и анализа акредитованих програма обуке који се односе на подршку породици и позитивном родитељству, а доступни су професионалцима у социјалној заштити у Републици Србији како би се проценила доступност савремених знања о позитивном родитељству код стручних радника у социјалној заштити. Програми су мапирани из каталога акредитованих програма обуке о подршци

* Имејл-адреса: sanja.polic@fpn.bg.ac.rs

** Имејл адреса: miljana.maric.ognjenovic@ff.uns.ac.rs

*** Имејл адреса: nevenka.zegarac@fpn.bg.ac.rs

**** Рад је настао у оквиру пројекта „Позитивно родитељство” који је спровео Центар за права детета уз финансијску подршку Европске уније (програм Европски инструмент за демократију и људска права у Србији) и у оквиру COST акције „The Pan-European Family Support Research Network: A bottom-up, evidence-based and multidisciplinary approach”. Резултати истраживања приказани су на научно-стручном скупу са међународним учешћем 41. *Сусрети социјалних радника*, тема скупа „Солидарност у свету који се мења: перспективе и изаови за социјални рад и социјалну политику“ у Београду, организатор Универзитет у Београду – Факултет политичких наука, 4. јун 2021.

породици на платформи Републичког завода за социјалну заштиту рандом. Анализирано је 15 од 37 програма обуке коришћењем деск анализе. Показало се да су програми обуке углавном усмерени на породицу као целину, док су питања родитељства слабо заступљена. За већину анализираних програма недостају транспарентни подаци о начину преношења знања и вештина професионалцима, коришћеним техникама обучавања и мониторингу. Подаци о броју обучених професионалаца и рађеним евалуационим студијама о ефектима програма актуелно нису доступни. Закључак је да програми нуде широк спектар општих знања и вештина за рад са породицама, док су специфична знања и вештине за пружање подршке и јачање компетенција родитеља за позитивно родитељство скромна. Налази се дискутују у светлу савремених теоријских приступа и истраживања и дају се смернице за унапређења у овој области.

Кључне речи: програми обуке, социјална заштита, подршка породици, позитивно родитељство, знања и вештине професионалаца, компетенције родитеља.

УВОД

Подршка породици и позитивном родитељству значајна је за унапређење ресурса и компетенција родитеља за одгајање, васпитање, заштиту здравља, добробити и права деце. Присутно је схватање да је концепт подршке породици сродан али и различит у односу на концепт подршке родитељима (Daly et al. 2015). Сродност ових концепата се огледа у фокусирању на одгој деце, обезбеђење подршке за унапређење услова за одгајање деце, усмеравање подршке на контекст породице, иако ни један од њих није ограничен стриктно одређеним породичним окружењем, већ се прате варијетети породичних форми. Подршка родитељству је, према овом схватању, ужи конструкт од подршке породици, усмерена је на родитеље и родитељске праксе и није нужно оријентисана на породицу као целину. Подршка породици односи се на породицу као друштвену “ћелију” и њену еколошку равнотежу при чему се интервенише у погледу односа у породици и размене ресурса између чланова породице, а разматра се и колико је добро породица уклопљена у мреже подршке. Оријентисаност подршке породици је на стабилност и опште функционисање породице, а подршке родитељима на

практике родитељства. Подршка породици се у литератури различито одређује од посебне перспективе заштите деце, преко активности које су засноване на специфичним вредностима и социјалном покрету до начина пружања услуга (Canavan, Pinkerton, Dolan 2016; Жегарац 2017; Dolan, Жегарац Арсић 2020). У УНИЦЕФ-овом Оквиру за социјалну заштиту подршка породици се дефинише као активности за јачање и очување породица, превенцију одвајања деце од родитеља и обезбеђивање раних интервенција за породице у ризику (UNICEF 2012). Ове активности обухватају едукацију за родитељство, породичну медијацију, породично-правно саветовање, породичну и индивидуалну терапију и упућивање на друге службе и услуге.

Као саставни део подршке породици и родитељству у политикама и праксама користи се конструкт “позитивног родитељства”. Савет Европе је у оквиру Препоруке 19 из 2006. године усвојио политику подршке позитивном родитељству која препознаје потребу за подршком родитељима у стварању услова за позитивно родитељство у складу са правима детета (Council of Europe 2006). Позитивно родитељство у овом документу је одређено као негујуће, оснажујуће и ненасилно понашање родитеља, које препознаје и уважава потребе и усмерава понашање детета, обухватајући и постављање граница како би се омогућио пуни развој детета, заснован на његовим најбољим интересима (Council of Europe 2006; Центар за права детета 2020), што се у скорије време разматра као саставни део концепта подстицајне неге који дефинише квалитетно старање о детету (Britto, Lye, Proulx et al. 2017).

Позитивно родитељство препознаје се и као значајан приступ у превенцији и заштити деце од злостављања и занемаривања у оквиру породичног система (Međunarodno udruženje za prevenciju zlostavljanja i zanemarivanja dece ISPACAN, 2016). Током 2016. године, представљен је пакет са седам стратегија за окончање насиља над децом састављен од стране 10 агенција ангажованих у борби против насиља над децом (WHO 2016). Представљене стратегије су засноване на најбољим расположивим доказима како би помогле земљама и заједницама да појачају активности на превентивним програмима и интервентним услугама које имају највећи потенцијал да смање насиље над децом. Налази бројних евалуативних студија у овом пакету указују да ће интервенције подршке родитељству вероватније

утицати ако имају следеће карактеристике (WHO 2016; Центар за права детета 2020, 5):

- обухватају различите потребе породица и деце;
- обука родитеља је заснована на чврстој теорији промене или логичком моделу;
- програми се фокусирају на принципе и стратегије позитивног родитељства, што обухвата позитивно дисциплиновање и побољшање комуникације између родитеља и деце;
- родитељи имају прилику да вежбају нове вештине и добију повратну информацију;
- имплементација узима у обзир породичну динамику;
- извори озбиљног стреса су адресирани тако што су породице повезане са релевантним услугама и службама;
- особље добија редовне тренинге, супервизију и подршку;
- планери решавају препреке за учешће родитеља.

Из приказаних карактеристика које могу допринети ефикасности интервенције подршке родитељству посебно место заузимају тренинзи, супервизија и подршка особљу које пружа услуге што указује на њихов посебан значај у оквиру подршке родитељству и подршке породици.

За обезбеђивање квалитетних услуга подршке породици и позитивном родитељству потребни су едуковани, подржани и рефлексивни професионалци. Да би установе/организације које раде са породицама и децом испуниле своју сврху, мисију и стандарде рада потребно је да имају квалитетан, добро образован и обучен кадар (Jones, Okamura 2000).

Програми обуке за професионалце у социјалној заштити

У Републици Србији (РС) нормативно–правни оквир у социјалној заштити (Закон о социјалној заштити, 2011; Правилник о лиценцирању стручних радника у социјалној заштити, 2013; Правилник о ближим условима и стандардима за пружање услуга социјалне заштите, 2013; Правилник о организацији, нормативима и стандардима рада центара за социјални рад, 2019) предвиђа обавезно континуирано стручно усавршавање стручних радника у социјалној заштити након завршеног факултетског образовања.

У овом раду под стручним радницима у социјалној заштити подразумевамо професионалце који обављају првенствено основне и специјализоване послове у социјалној заштити, и то социјалне раднике, психологе, педагоге и дефектологе. Од стручних радника се очекује да континуирано прате развој теорије и праксе социјалне заштите, и стичу знања и вештине које унапређују процес заштите и подршке корисника (Правилник о лиценцирању стручних радника у социјалној заштити, 2013). То им је омогућено путем различитих облика стручног усавршавања:

- a) похађање едукација, обука, релевантних специјализација и мастер програма, обука за посебне врсте саветовања или психотерапије, за стицање научних, специјалистичких и стручних звања са и без провере знања,
- b) ауторство на програмима обуке са и без провере знања,
- c) реализација обуке у својству сертификованог тренера,
- d) излагање на домаћим и међународним конгресима, стручним и научним скуповима,
- e) учешће у стручним и научним пројектима,
- f) организовање, вођење или активно/пасивно учешће на трибинама, округлим столовима, конференцијама и дискусијама,
- g) објављивање радова и уредништво у индексираним и неиндексираним часописима и монографијама (Правилник о лиценцирању стручних радника у социјалној заштити, 2013).

Један од облика стручног усавршавања којим се у овом раду бавимо јесу акредитовани програми обуке у социјалној заштити. Полазећи од знања, вештина, научних открића, праксе засноване на доказима, програми обуке омогућавају континуирани развој компетенција и квалитетније услуге (Slimani-Rolls, Kiely 2019) што доприноси побољшању квалитета рада установа/организација, испуњавању стандарда и остваривању циљева социјалне заштите (Clarke 2001). У РС њихову акредитацију врши Одбор Републичког Завода за социјалну заштиту под условима и на начин прописан Правилником (Правилник о стандардима и поступку акредитације програма обуке за стручне раднике и стручне сараднике у социјалној заштити, 2014). Тако се обезбеђује увођење система квалитета у програме стручног усавршавања, усаглашава понуда и потражња, као и професионални развој запослених у овој области. У односу

на компетенције које развијају постоје две врсте програма обуке: основни за стицање општих знања и вештина за обављање послова у социјалној заштити и комплементарни за усвајање вештина примене савремених приступа, поступака и метода рада и унапређење програма пружања услуга (Правилник о стандардима и поступку акредитације програма обуке за стручне раднике и стручне сараднике у социјалној заштити, 2014). Како би се акредитовали, програми треба да испуне заједничке и појединачне стандарде. Заједнички стандарди су они које сваки програм обуке треба да испуни без обзира на врсту компетенција које развија и односе се на садржај и организацију обуке (Правилник о стандардима и поступку акредитације програма обуке за стручне раднике и стручне сараднике у социјалној заштити 2014, чл. 5). Стандарди у вези садржаја обуке укључују: усаглашеност обуке са јасно дефинисаним циљевима и задацима постављеним програмом; присуство елемената међусобно повезаних и усаглашених; заснованост на интегрисању теорије и праксе; актуелност за праксу у социјалној заштити; присуство циљева и садржаја и начина реализације програма примерених одабраној циљној групи; присуство циљева усаглашених са очекиваним ефектима у пракси; усмереност ка континуираном професионалном развоју; јасно дефинисане поступке праћења и вредновања ефеката обуке у пракси (Правилник о стандардима и поступку акредитације програма обуке за стручне раднике и стручне сараднике у социјалној заштити 2014, чл. 6). Стандарди који се односе на организацију обуке подразумевају да: за реализацију обуке постоји адекватан број одговарајуће квалификованих реализатора; реализатори обуке морају поседовати знање и искуство релевантно за предметну област обуке и морају владати вештинама ефективн преноса знања; организација обуке заснована је на партиципативним методама и техникама рада, које обезбеђују развој компетенција; предвиђени број учесника у групи примерен је остваривању циљева обуке; дужина трајања обуке примерена је принципима ефективног рада (Правилник о стандардима и поступку акредитације програма обуке за стручне раднике и стручне сараднике у социјалној заштити 2014, чл. 7). Акредитовани програми обуке у социјалној заштити који испуњавају наведене стандарде и доступни су професионалцима разврстани су у 6 група и једну од тих група чине: програми обуке за развој компетенција за подршку породици. Сви програми морају поред заједничких стандарда испуњавати и појединачне стандарде

дефинисане у оквиру одређене групе акредитованих програма обуке (Правилник о стандардима и поступку акредитације програма обуке за стручне раднике и стручне сараднике у социјалној заштити 2014, чл. 8). Кроз дефинисаност стандарда омогућено је унапређење квалитета програма обуке и развоја компетенција професионалаца у социјалној заштити.

Многи аутори указују на значај обуке за унапређење компетентности професионалаца и већој ефикасности у раду са породицама (Jones, Okamura 2000; Antle, Barbee, Van Zyl 2008; Olin et al. 2010; Dunst, Trivette, Deal 2011). Домаћа истраживања о ефектима програма обуке намењеним професионалцима ангажованим у области подршке породицама нису доступна. Преглед истраживања о програмима едукације за родитеље са циљем развијања и унапређења родитељских вештина и породичног окружења обухватило је 8 држава (Аустрија, Финска, Немачка, Холандија, Португалија, Шпанија, Велика Британија и Сједињене Америчке Државе) и наглашава значајну улогу креирања програма заснованих на доказима и развијању стандарда добре праксе у подршци родитељству (Rodrigo, Almeida, Spiel, Koops 2012). Аутори указују на важност обучености и развијености вештина практичара за постизање добрих резултата у раду са родитељима. Тиме се наглашава значај поседовања вештина практичара за унапређење вештина родитељства како би подржали родитеље у развоју родитељских вештина. Евалуативна студија спроведена међу 945 практичара ангажованих у раду са породицама са децом указује да програми обуке могу допринети повећању знања и осећају компетентности практичара као и модификовању њиховог професионалног понашања (Turncotte, Lamonde, Beaudoin 2009). Међутим, аутори ове студије наглашавају неопходност развијања валиднијих показатеља знања и вештина потребних за рад са породицама са децом. Присутно је схватање да се у многим случајевима налази истраживања о ефектима обуке могу само условно користити (Clarke 2001). Указује се да иако истраживања показују да обука има утицај на полазнике у погледу задовољства и/или стицања знања, резултати у вези са утицајем обуке на њихово понашање су много неуверљивији па се не може са већом сигурношћу тврдити да обука може имати нужно ефекте на личном и професионалном нивоу полазника у оквиру радних места на којима су ангажовани (Clarke 2001).

Имајући у виду значај континуираног стручног усавршавања професионалаца и програма обуке као једног од облика усавршавања за пружање адекватне, прилагођене, квалитетне, ефикасне, свеобухватне подршке породицама и родитељима, циљ овог рада је идентификовање и анализа акредитованих програма обуке који се односе на подршку породици и позитивном родитељству а доступни су професионалцима у социјалној заштити у РС, како би се проценила доступност савремених знања о позитивном родитељству код стручних радника у социјалној заштити.

МЕТОД

Програми обуке су мапирани рандом из каталога акредитованих програма обуке о подршци породици доступних на платформи Републичког завода за социјалну заштиту (РЗСЗ) марта 2020. године (Каталог акредитованих програма обуке, 2020). Анализирано је 15 од 37 програма обуке коришћењем деск анализе која је рађена као прва фаза у оквиру ширег истраживања¹ у којем је коришћен КАП метод који се ослања на ову деск анализу. У овом раду приказујемо резултате деск анализе акредитованих програма обуке у социјалној заштити. Прикупљени подаци о акредитованим програмима обуке даље су обрађени применом тематске анализе. За индикаторе анализе коришћени су подаци о:

- називу програма обуке
- линк/ови
- садржају програма обуке
- циљу програма обуке/циљеви учења
- циљној групи
- компетенцијама које програм обуке развија
- начину реализације
- трајању програма обуке
- техникама обуке
- броју обучених стручних радника
- ефектима програма обуке (када су рађене евалуације).

¹ Истраживање је спроведено у оквиру пројекта „Позитивно родитељство“ који је реализовао Центар за права детета уз финансијску подршку Европске уније. Након прве фазе истраживања спроведена је наредна у којој су применом КАП методе израђени протоколи за фокус групе које су реализоване са запосленима у Центрима за социјални рад и Саветовалиштима за брак и породицу.

РЕЗУЛТАТИ

Резултати који су део споменутог ширег истраживања (Центар за права детета, 2020) биће приказани према индикаторима анализе.

Анализа 15 програма обуке показује да је у односу на садржај обуке:

- 10 програма усмерено на породицу као целину: 3 за породице у кризи или ризику, 2 се баве породицама погођеним разводним и постразводним кризама, 2 програма насиљем у породици и злостављањем и занемаривањем деце, 1 породичном конференцијом и 1 подршком родитељима деце на хранитељству, 1 породицама деце са сметњама у развоју,
- 2 програма представљају у ужем смислу програме родитељства: баве се децом са сметњама у развоју и родитељима деце са проблемима у понашању,
- 3 програма се баве обуком хранитеља.

Циљеви анализираних програма обуке указују да они немају у фокусу позитивно родитељство и да су углавном програми усмерени на развој компетенција професионалаца за:

- примену концепта на породицу усмерене подршке опште популације или специфичних група деце (у ризику, са сметњама у развоју, у ризику од издвајања из породице),
- опсервирање и процењивање партнерских и породичних односа,
- примену модела породичне конференције,
- развијање и примену нових модела у решавању породичних конфликта,
- унапређење постојећег квалитета заштите од насиља у породици,
- примену хранитељства, метода рада са децом на алтернативном старању и преношење знања хранитељима,
- пружање одговарајуће подршке детету погођеном траумом.

Анализирана су 53 циља учења наведена у програмима обуке која су тематском анализом разврстана тако да се међу њима нађу они који су повезани са позитивним родитељством. Од укупно 15 прегледаних програма, нешто више од пола (Н=8) наводи циљеве који су специфичније везани за позитивно родитељство, мада само

један програм експлицитно помиње ту конкретну синтагму. Међу специфичнијим циљевима наведено је:

- усвајање нових концептуализација васпитања и редифинисање концепта одговорног родитељства,
- унапређење компетенција родитеља деце са сметњама у развоју,
- унапређење родитељских вештина за одговорно (позитивно) родитељство,
- унапређивање квалитета процене, планирања, превентивних активности и саветовања са родитељима у поступку развода и у постразводној кризи, који не одвајају родитељску од партнерске улоге,
- стицање вештина хранитеља за физичку и психолошку негу беба/мале деце и њихово васпитање,
- оснаживање родитеља у процесу социјализације и социјалне инклузије особа са сметњама у развоју,
- већа укљученост родитеља и сродника у припрему детета за смештај у хранитељску породицу и подршку детету током одвијања хранитељства,
- унапређење вештина хранитеља/усвојитеља/родитеља да изађу на крај са изазовним понашањем деце и примене ефикасне, ненасилне методе васпитавања/дисциплиновања.

Преглед циљне групе којој је програм обуке намењен указује да су сви програми намењени професионалцима у социјалној заштити. Поред тога, у нешто више од 1/3 програма (Н=6) наводи се да су намењени и професионалцима у образовним и здравственим установама, правосуђу, полицији, невладиним организацијама, док је у 1/5 програма наведено да су намењени и хранитељима/усвојитељима/родитељима (Н=3).

Анализа компетенција које програм обуке развија показује да се најчешће наводи широк спектар знања и вештина за рад са породицама које се суочавају са различитим изазовима. Тематском анализом 72 компетенције које обухватају разноврсна знања и вештине, оне су разврстане у следеће групе:

- Знања и вештине за примену концепта на породицу усмерене подршке (Н=28) која укључују: знања и вештине за унапређење породичних односа и кохезивности (Н=10), знања и вештине за процену стања, снага и потреба деце и породица (Н=6),

знања и вештине за подршку родитеља/хранитеља/усвојитеља/старатеља (Н=6), знања о деčјем развоју (Н=3), знања и вештине за рад са децом и младима са сметњама у развоју (Н=2), знања и вештине за заступање, посредовање и пружање подршке осетљивим друштвеним групама (Н=1)

- Знања и вештине за рад са породицама у кризи или ризику (Н=12)
- Знања и вештине за успостављање и одржавање комуникације и односа са породицама и децом (Н=9)
- Знања и вештине за примену различитих модалитета у раду са породицама (Н=6): системски приступ породици (Н=2) и породичну конференцију (Н=4)
- Знања и вештине за рад на случајевима насиља у породици и имплементацији обавезујућих докумената која се односе на заштиту од насиља у породици (Н=5)
- Знања и вештине за имплементацију основних стандарда у заштити деце, младих и породица (Н=4)
- Знања и вештине за рад са траумом и губицима (Н=4)
- Знања и вештине за развијање сарадње и партнерстава у заједници (Н=4)

У погледу начина реализације програма обуке подаци показују да се сви програми реализују као групни рад (Н=15), док се временско трајање програма обуке креће од 6 до 40 сати. Најчешће је заступљено трајање програма обуке од 12 сати до 18 сати (Н=8) а најређе је заступљено трајање од 6 сати (Н=1) и 40 сати (Н=1).

Мање од половине анализираних програма (Н=7) садржи податке о техникама које се користе за обучавање професионалаца. Међу програмима који садрже ове податке најчешће су заступљени различити приручници, упутства и смернице за професионалце (Н=5) али није ближе одређено како се и на који начини исти употребљавају током обуке и колико су у функцији стицања различитих знања и вештина. Поред наведених материјала као техника, заступљен је радионичарски рад (Н=2) и супервизија (Н=2).

Ни за један од акредитованих анализираних програма обуке на платформи РЗСЗ нису доступни подаци о броју стручних радника који су завршили конкретан програм обуке, као ни о евалуацији ефекта програма обуке.

ДИСКУСИЈА

Резултати истраживања упућују да је већина програма обуке усмерена на породицу као целину док је усмереност на подршку родитељству присутна само у два програма што је у складу са трендом померања фокуса са детета на целокупну породицу (Moore, Bumbarger, Cooper 2013). Фокус обуке је углавном више на оспособљавању професионалаца за постизању стабилности и општег функционисање породице, него на унапређењу родитељских пракси. Анализа циљева програма обуке указује да они немају у фокусу позитивно родитељство и да су углавном кратки програми усмерени на развој компетенција професионалаца за рад са породицама суоченим са различитим изазовима и кризама у партнерским и породичним односима, укључујући поступак развода и постразводне кризе, као и ризике од издвајања деце из породице, рад са породицама са децом погођеном траумом, са сметњама у развоју и проблемима у понашању. С друге стране, циљеви учења показују да нешто више од половине програма има специфичније циљеве који се односе на позитивно родитељство иако у опису истих не користе експлицитно ту синтагму.

Резултати упућују да се нешто више од 1/3 компетенција односи на знања и вештине за примену концепта на породицу усмерене подршке, што може допринети бољем квалитету живота и добробити чланова породице (Dunst, Boyd, Trivette, Hamby 2002; John, Becker, Mattejat 2013). Међу анализираним компетенцијама 1/6 чине знања и вештине за рад са породицама у кризи или ризику, док се 1/8 односи на успостављање и одржавање комуникације и односа са породицама и децом. Најмање су заступљене компетенције које се односе на знања и вештина за имплементацију основних стандарда у заштити деце, младих и породица, за рад са траумом и губицима, за развијање сарадње и партнерстава у заједници. Знања и вештине које програми обуке развијају, иако су нека међу њима слабије заступљена, у складу су са савременим трендовима и доступним подацима о потребним компетенцијама за рад са породицама (Damron-Rodriguez 2008; Mattingly 2010; Children's Centres 2013; Skills for Care, Skills for Health 2014; Жерапац 2016; Institute for the Advancement of Family Support Professionals 2018; Department of Health and Human Services, Administration for Children and Families, Office of Head Start, National

Center on Parent, Family, and Community Engagement 2018; Cohen, Trauernicht, Francot, Broekhuizen, Anders 2020).

Резултати показују да за више од половине анализираних програма (Н=8) недостају транспарентни подаци о начину преношења знања и вештина професионалцима и коришћеним техникама обучавања иако су дефинисани стандарди који се односе на организацију програма обуке и предвиђају коришћење партиципативних метода и техника рада које ће обезбедити развој компетенција професионалаца (Правилник о стандардима и поступку акредитације програма обуке за стручне раднике и стручне сараднике у социјалној заштити, 2014). Значај партиципативних метода и техника показао се као најкориснији садржај обуке у евалуативној студији програма обуке за примену раних интервенција у раду са породицама у којој је 473 професионалаца препознало значај активног укључивања у обуци и спровођење теренске праксе као једне од метода обучавања, уз саму корисност обуке за рад са породицама у пракси (Dunst, Trivette, Deal 2011).

Налази указују да недостају подаци о броју обучених стручних радника и евалуацији ефекта програма обуке која би ближе указала на промене у компетенцијама и пракси професионалаца након завршене обуке. Претпостављамо да су рађена испитивања задовољства полазника обуком и то непосредно након обављене обуке, а акредитацијом је предвиђено да обука укључује и неку врсту провере знања, мада ти подаци нису доступни. Ови резултати упућују на потребу за континуираним праћењем и евалуацијом ефеката програма обуке како би се утврдио квалитет и сврсисходност обуке као и утицај који има на компетенције и праксу професионалаца који су је похађали, што показују истраживања у овој области (Jones, Okamura 2000; Turncotte, Lamonde, Beaudoin 2009; Olin et al. 2010; Rodrigo et al. 2012). На тај начин испуњава се и један од стандарда предвиђен акредитацијом који се односи на јасно дефинисане поступке праћења и вредновања ефеката програма у пракси (Правилник о стандардима и поступку акредитације програма обуке за стручне раднике и стручне сараднике у социјалној заштити, 2014). Аутори из Кентакија (Antle, Barbee, Van Zyl 2008) су развили модел евалуације програма обуке у дејој заштити који укључује индивидуалне и организационе показатеље ефеката обуке. Овај модел користили су при евалуацији петодневног програм обуке за развој вештина професионалаца за ефикасну праксу рада са децом

у децјој заштити и то пре обуке, одмах након обуке и два месеца после обуке. Добијени резултати указују да позитивним ефектима обуке и преносу на праксу знања и вештина стечених током обуке доприноси индивидуална спремност за учење, супервизијска подршка учењу и стицању знања. О значају праћења ефеката програма обуке говори и евалуација програма обуке за развој компетенција за рад са вулнерабилним породицама и децом за социјалне раднике запослене у децјој заштити у САД-у која показује да они који су похађали програм обуке остварују боље резултате на тесту знања о добробити деце и осећају се компетентнијим у раду у односу на оне професионалце који нису завршили овај програм обуке (Jones, Окамуга 2000). Резултати ових истраживања поред значаја евалуације ефеката програма обуке на развој компетенција и праксу полазника указују и на могућности унапређења квалитета програма обуке и прилагођености њиховим потребама.

ЗАКЉУЧАК И ОГРАНИЧЕЊА

Добијена сазнања о акредитованим програмима обуке у социјалној заштити који се односе на подршку породици и позитивном родитељству упућују да, иако фокус и циљеви програма обуке није позитивно родитељство, код већине програма дефинисани циљеви учења односе се и на овај конструкт. Међутим, компетенције које програми обуке развијају садрже широк спектар општих знања и вештина за рад са породицама која су и део концепта на породицу усмерене подршке, док су специфична знања и вештине за пружање подршке и јачање компетенција родитеља за позитивно родитељство скромна. Резултати су показали да се програми обуке делимично и углавном спорадично баве интервенцијама позитивног родитељства. Како немамо довољно заступљена претходна истраживања у РС о акредитованим програмима обуке у социјалној заштити, резултати овог истраживања пружају нам смернице за даља унапређења у овој области. Једна од смерница за унапређење може бити спровођење евалуације ефеката програма обуке након одређеног периода њихове реализације и доступност ових као и других података који су се показали у овом истраживању као недоступни: на који начин се преносе знања и вештине професионалцима током обуке, које методе и технике обучавања се користе, колики је број професионалаца обучен током ових обука и како примењују стечена знања и вештине

у пракси. На тај начин би се постигао јаснији увид у квалитет и ефекте реализованих обука и добили подаци о начину примене предвиђених стандарда акредитације у пракси. Резултати овог истраживања сугеришу да је потребно развити нове програме обуке који ће професионалцима уз савремена знања понудити и репертоар конкретних вештина за организовање и пружање квалитетне подршке породици и родитељским компетенцијама.

Поред доприноса, ово истраживање има и извесна ограничења. Једно од ограничења односи се на узорак јер су подаци прикупљени само из електронске базе РЗСЗ на основу доступних каталогизираних програма обуке. Мада су ове обуке главни извор “учења” за стручне раднике у социјалној заштити последњих 15 година, резултати се не могу генерализовати. За даље разумевање квалитета и ефеката реализованих програма обуке потребно је прикупити податаке из различитих извора. Један од могућих извора података били би креатори и реализатори обука, као и полазници обука чији глас би било значајно чути како би се проширила сазнања добијена овим истраживањем.

РЕФЕРЕНЦЕ

- Жегарац, Невенка. 2017. *Евалуација услуга за породице са децом са сметњама у развоју: исходи пилотирања*, Београд: Универзитет у Београду, Факултет политичких наука.
- Жегарац, Невенка. 2016. *Мапирање пракси и радне снаге у области заштите деце у Србији*. Београд: Центар за интеграцију младих.
- Закон о социјалној заштити, „Службени гласник Републике Србије“, бр. 24/2011.
- Правилник о лиценцирању стручних радника у социјалној заштити, „Службени гласник Републике Србије“, бр. 42/2013.
- Правилник о стандардима и поступку акредитације програма обуке за стручне раднике и стручне сараднике у социјалној заштити. „Службени гласник Републике Србије“, бр. 31/2014.
- Правилник о организацији, нормативима и стандардима рада Центра за социјални рад, „Службени гласник Републике Србије“, бр. 59/2008 37/2010 39/2011-др. правилник и 1/2012-др. правилник и 51/2019.

- Правилник о ближим условима и стандардима за пружање услуга социјалне заштите, „Службени гласник Републике Србије“, бр. 42/2013.
- Републички завод за социјалну заштиту, Каталог акредитованих програма обуке, <http://www.zavodsz.gov.rs/sr/akreditacija/katalog-akreditovanih-programa-obuke/podr%C5%A1ka-porodici/>, последњи приступ 1. март 2020.
- Центар за права детета. 2020. *Манирање програма и услуга позитивног родитељства у Србији*. Београд: Центар за права детета.
- Antle, F. Becky, Anita P. Barbee, and Micheil Adriaan Van Zyl. 2008. “A comprehensive model for child welfare training evaluation.” *Children and Youth Services*, Review 30, pp. 1063–1080.
- Britto R. Pia, Stephen Lye, Kerri Proulx, Aisha Yousafzai, Stephen Matthews, Tyler Vaivada, Rafael Perez-Escamilla, et al. 2017. “Nurturing care: promoting early childhood development.” *Lancet*, 389 (10064), pp. 91–102.
- Canavan, John, Pat Dolan, and John Pinkerton. 2000. *Family Support: Direction From Diversity*. UK: Jessica Kingsley Publishers.
- Canavan, John, John Pinkerton, and Pat Dolan. 2016. *Understanding Family Support: Policy, Practice and Theory*. UK: Jessica Kingsley Publishers.
- Clarke, Nicholas. 2001. “The Impact of In-service Training within Social Services,” *The British Journal of Social Work*, Volume 31, Issue 5, pp. 757–774, <https://doi.org/10.1093/bjsw/31.5.757>
- Children’s Centres (2013). *Competency and Capability Framework for Family Support Workers better together for children in Walsall*. UK: Children’s Centres
- Cohen, Franziska, Mareike Trauernicht, RYanne Francot, Martine Broekhuizen, and Yvonne Anders. 2020. “Professional competencies of practitioners in family and parenting support programmes: A German and Dutch case study.” *Children and Youth Services Review*, Volume 116, 1-12.
- Council of Europe (COE), (2006). *Recommendation of the Committee of Ministers to member states on policy to support positive parenting*. <https://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?id=1073507&Site=CM> последњи приступ 30. март 2013.
- Daly, Mary, Zlata Bruckauf, Jasmina Bray, Ninoslava Pećnik, Maureen Samms-Vaughan, Rachel Bray and Alice Margaria. 2015. Family

- and Parenting Support: Policy and Provision in a Global Context.* Florence: Innocenti Insight, UNICEF Office of Research.
- Dolan, Pat, Nevenka Zegarac, Jelena Arsic. 2020. "Family Support as a right of the child." *Social Work and Social Sciences Review*, Vol 21, No 2, pp-8-26.
- Dunst, J. Carl., Carol M. Trivette and Angela G. Deal, 2011. "Effects of in-service training on early intervention practitioners' use of family-systems intervention practices in the USA." *Professional Development in Education*, 37, 2, pp. 181-196, DOI: 10.1080/19415257.2010.527779
- Dunst, J. Carl, Kimberly Boyd, Carol M. Trivette, and Deborah W. Hamby. 2002. "Family-Oriented Program Models and Professional Helping Practices." *Family Relations*, Vol. 51, No. 3, pp. 221-229.
- Damron-Rodriguez, Joann. 2008. "Developing Competence for Nurses and Social Workers: Evidence-based approaches to education." *State of the Science: Professional Partners Supporting Family Caregivers*, Vol. 108, No. 9 – Supplement, pp. 40 – 46.
- Institute for the Advancement of Family Support Professionals. (2018). *National Family Support Competency Framework for Family Support Professionals*. US: Institute for the Advancement of Family Support Professionals
- ISPACAN (2016). *Positive Parenting: ISPACAN Global Resource Guide.*, https://www.ispcan.org/wp-content/uploads/2017/03/Positive_Parenting_Report_Fi.pdf, poslednji pristup 15. aprila 2020.
- John, Katja, Katja Becker, and Fritz Mattejat. 2013. "Impact of family-oriented rehabilitation and prevention: an inpatient program for mothers with breast cancer and their children." *Psychooncology*, 22(12), 2684-92.
- Jones, P. Loring, Amy Okamura. 2000. "Reprofessionalizing Child Welfare Services: An Evaluation of a Title IVE Training Program." *Research on Social Work Practice*, 10(5), pp. 607-621, DOI:10.1177/104973150001000504
- Kennedy, Aileen. 2005. "Models of Continuing Professional Development: a framework for analysis." *Journal of In-service Education*, Vol. 31, No. 2, pp. 235 – 250., DOI:10.1080/13674580500200277
- Mattingly, A. Martha. 2010. *Competencies for Professional Child & Youth Work Practitioners – revised 2010*. US: Association for child and youth care practice & child and youth care certification board.

- Moore, E. Julia, Brian K. Bumbarger, and Brittany R. Cooper. 2013. "Examining adaptations of evidence-based programs in natural contexts." *The Journal of Primary Prevention*, 34(3), 147-161.
- Olin, S. Serene, Kimberly E. Hoagwood, James Rodriguez, Marleen Radigan, Geraldine Burton, Mary Cavaleri, and Peter S. Jensen. 2010. "Impact of empowerment training on the professional work of family peer advocates." *Children and Youth Services Review*, Volume 32, Issue 10, pp. 1426-1429.
- Relationship-based competencies to support family engagement: Overview for early childhood professionals. (2018). US: Department of Health and Human Services, Administration for Children and Families, Office of Head Start, National Center on Parent, Family, and Community Engagement.
- Rodrigo, Maria Jose, Ana Almeida, Christiane Spiel, and Willem Koops. 2012. "Introduction: Evidence-based parent education programmes to promote positive parenting." *European Journal of Developmental Psychology*, Vol. 9, No. 1, pp. 2-10.
- Skills for Care & Skills for Health. (2014). *Common core principles and competences for social care and health workers working with people at the end of life (2nd edition)*. UK: Skills for Care & Skills for Health.
- Slimani-Rolls, Assia and Richard Kiely. 2019. *Exploratory Practice for Continuing Professional Development: An Innovative Approach for Language Teachers*. UK: Palgrave Macmillan.
- Turncotte, Daniel, Genevieve Lamonde, and Andre Beaudoin. 2009. "Evaluation of an in-service training program for child welfare practitioners." *Research on Social Work Practice*, Vol. 19, No. 1, pp.31-41.
- United Nations Children's Fund (UNICEF), (2012). *Integrated Social Protection Systems: Enhancing equity for children, UNICEF's Social Protection Strategic Framework*. UNICEF: New York
- World Health Organization (WHO), (2016). *INSPIRE: Seven strategies for ending violence against children*. WHO: Geneva, <https://www.who.int/publications-detail/inspire-seven-strategies-for-ending-violence-against-children> , poslednji pristup 20. aprila 2020.

Sanja Polić Penavić

Faculty of Political Science, University of Belgrade

Miljana Marić Ognjenović

Faculty of Philosophy, University of Novi Sad

Nevenka Žegarac

Faculty of Political Science, University of Belgrade

FAMILY SUPPORT AND POSITIVE PARENTING: TRAINING PROGRAMS FOR PROFESSIONALS IN SOCIAL WELFARE SYSTEM

Resume

Family support and positive parenting is significant for improvement of parental resources and competencies necessary for raising children, education, health protection, welfare protection and rights protection. Main purpose of this work is identification and the analysis of accredited training programs that are related to family support and positive parenting, and are available to professionals in social protection system of Republic of Serbia in order to assess availability of expert's modern knowledge on positive parenting in social welfare system in Republic of Serbia. Programs are mapped from catalogue of accredited training programs on family support, that can be found on platform of Republic Institute for Social protection. Programs are chosen by random sampling method. It has been analyzed 15 of 37 program summaries by using desk analysis. This work gives a display of family support and positive parenting concept, and indicate on significance of professionals training for application of these concepts in practice. This work also analyzes legal normative frame that defines training programs as one of possible forms for professional development. It has shown that training programs are mostly focused on family as a whole, while it's focus to parenting is less – well represented. Realization of training programs is conducted in groups, while their duration is different as well, between 6 to 40 hours. For majority of analyzed programs, we lack transparent data on methods that are used for knowledge and skills transferring to professionals, used training techniques, and monitoring. Data on number of trained professionals and used evaluation studies on programs effects, are not actually available. Given data are discussed in the light of modern theoretical approaches

and research, and they give us guidelines for improvement in this scope of work. Conclusion is that training programs offer wide range of general knowledge and skills for work with families, while specific knowledge and skills for provision of support and strengthening parental competencies for positive parenting are modest. In order to organize and provide quality support to family and parental competencies, it is necessary to develop new training programs that will offer to professionals' modern knowledge and repertoire of specific skills.

Keywords: training programs, social welfare, family support, positive parenting, knowledge and skills of professionals, parental competencies.

* Овај рад је примљен 28. новембра 2022. године, а прихваћен на састанку Редакције 29. марта 2023. године.

УДК 37.014.5(497.11)

314.151.3(497.11)

DOI: <https://doi.org/10.22182/sp.232022.3>

Оригинални научни рад

*Тамара Михајловић**

Центар за права детета, Београд

ПЕРСПЕКТИВЕ АКТЕРА ОБРАЗОВНЕ ПОЛИТИКЕ О УКЉУЧИВАЊУ ДЕЦЕ ТРАЖИЛАЦА АЗИЛА У ОБРАЗОВНИ СИСТЕМ СРБИЈЕ**

Сажетак

Већ дужи временски период влада велико интересовање за образовање деце тражилаца азила од стране различитих организација, националних и међународних институција и експерата. Изазови попут културне различитости, језичке баријере и мањка људских ресурса део су процеса интеграције деце тражилаца азила у Србији. Циљ рада је приказ и анализа перспективе актера образовне политике о укључивању деце тражилаца азила у образовни систем Србије. Истраживање о перспективама актера образовне политике о укључивању деце тражилаца азила у образовни систем Србије засновано је на интервјуима и фокусираним групним интервјуима са представницима образовних политика, наставницима и запосленима у невладиним организацијама укљученим у неформално образовање деце тражилаца азила. У овом квалитативном истраживању учествовало је укупно 26 учесника, од чега 6 представника образовних политика, 5 представника невладиних организација и 15 наставника. Главни резултати истраживања указују да је неопходно унапредити систем укључивања деце тражилаца азила у образовни систем, да је потребно осмислити и имплементирати програм заједно са актерима који директно раде са децом, ојачати

* mihajlovictamara@outlook.com

** Истраживање које је представљено у раду спроведено је за потребе израде мастер рада аутора.

међусекторску сарадњу и остварити јаснију комуникацију између различитих нивоа одлучивања – локалног, регионалног и државног.

Кључне речи: деца тражиоци азила, право на образовање, образовна политика, наставници, Србија.

ПРАВО НА ОБРАЗОВАЊЕ ДЕЦЕ ТРАЖИЛАЦА АЗИЛА

Право на образовање представља једно од основних права детета у савременом свету. Оно проистиче из корпуса основних права детета из Конвенције о правима детета¹ као и приступа заснованог на правима детета (Žegras i dr. 2021). На основу међународно признатих правних докумената и националног законодавства држава било би очекивано да је право на образовање сваком детету лако доступно и прилагођено. Ипак, деца предствљају велику хетерогену групу која сходно свом социо-економским статусом, друштвено-политичкој ситуацији државе у којој живе и својим личним преференцијама стварају контекст у односу на остваривост права. Тако, деца тражиоци азила класификују се као високо рањива категорија деце којој је потребна институционална и формална подршка у процесу затраживања азила, у самом трајању процеса и након њега (Dryden – Peterson 2015).

Поред тога, на основу свог статуса, дете као тражилац азила има право на образовање, социјалну, здравствену помоћ и подршку у земљи у којој су стекли тај статус. Према члану 2. Закона о азилу и привременој заштити² тражиоци азила су лица која на територији Републике Србије бораве легално након што поднесу захтев за азил, током читавог процеса трајања азилног поступка. Деца тражиоци азила дефинишу се као посебна рањива категорија малолетника без обзира на то да ли путују са родитељима, старатељима или самостално³. У Републици Србији је највећи број деце тражилаца азила у периоду од 2015. до 2021. године био из Сирије, Сомалије, Авганистана, Ирана, Ирака, Бурундија и Еритреје (KIRS, 2015, 2016, 2017, 2018, 2019, 2020 и 2021).

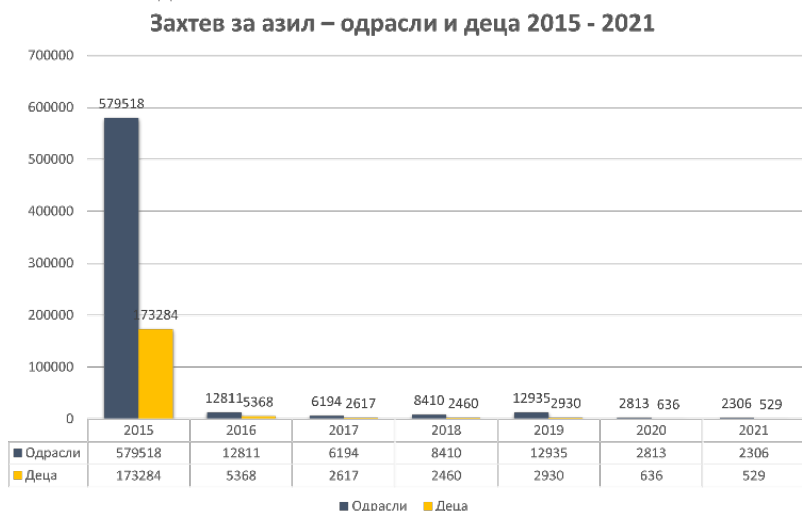
¹ Члан 28 и 29 Конвенције о правима детета.

² Члан 2 Закона о азилу и привременој заштити.

³ Члан 15 Закона о азилу и привременој заштити.

Ова деца одлазе из својих земаља због кршења њихових права, глади, немаштине, оружаних сукоба, прогона и ратова. На путу сусрећу се са различитим опасностима и тешкоћама и по доласку у нову земљу имају проблеме правне непрепознатљивости, неприхватање од стране локалне заједнице, проблем стамбеног питања и друго, што утиче на то да је ова група деце осетљива и рањива категорија. Ова деца могу да имају трауматична искуства пре, током и после пута, што код неких може да остави различите последице, затим могу да изгубе своју пратњу (родитеља или старатеља). Поред тога, ова деца су морала да прекину образовање или се уопште нису образовала, врло често не знају језик земље у коју су дошли и претрпела су егзистенцијалне проблеме (АРС/СЗА 2015а). Од 2015. до 2018. године, број деце тражилаца азила у Србији се драстично мењао, 2015. године број деце тражилаца азила оба пола био је виши чак 8 пута него 2008. године, да би током наредне две године 30% свих поднетих захтева за азил били дечји (UNHCR 2017). Прецизније, 2015. године од укупно 579.518 изражених намера за азил, 173.284 намере исказали су малолетници (KIRS 2015). Након тога, у 2016. години, према подацима КИРС-а (KIRS 2016), од укупног броја 12.811 изражених намера, чак 5.368 припадало је малолетницима, док су у 2017. години од укупног броја 6.195 изражених намера, 2.627 намере малолетника (KIRS 2017).

Графикон 1. – Изражене намере за азил одраслих и деце у периоду од 2015. – 2021. године

Извор: KIRS, 2015 2016, 2017, 2018, 2019, 2020 и 2021.

Крајем 2018. године опао је број дечјих захтева и од укупног броја они су износили 27%. И током наредне две године наставио је рапидно да опада, да би током пандемије 2020. године у смањеном обиму миграција, било 10% захтева за азил од стране деце (UNHCR 2018, 2019, 2020) Конкретно, укупан број изражених намера у 2018. години износио је 8.410, од чега су 2.460 изражене намере малолетника. Даље, у 2019. години 12.935 особа је изразило намеру за азил, док је од тога било 2.930 малолетника. Током 2020. године, број изражених намера износио је укупно 2.813, од чега је 636 намера припадало малолетницима (KIRS, 2020). Током 2021. године, било је укупно 2306 изражених намера за добијање азила, а број поднетих дечјих захтева износио је 529. Овај драстичан скок и пад бројки, повезан је са дешавањима на терену. Наиме, почетком 2016. године под притиском Европске уније, затвара се такозвана „западнобалканска рута“ којом су мигранти и избеглице пролазили од Турске до Европе. Затварањем граница онемогућава се долазак нових миграната и избеглица, а тиме и тражилаца азила (Šantić 2017, 221 - 241). Због тога је према подацима Међународне организације за миграције (ИОМ) у Србији остало више хиљада миграната које је било потребно збринути и повезати са локалном заједницом у којој ће провести дужи временски период. У том периоду развијају се политике које се базирају на основама толеранције, мултикултуралности и интеграције у локалну средину. Током боравка у Србији, деца тражиоци азила су смештена у центрима за азил – Бања Ковиљача, Боговађа, Крњача, Сјеница и Тутин. Поред центара, малолетни тражиоци азила без пратње могу бити смештени у јединице које функционишу под окриљем Завода за васпитање деце и омладине у Београду и Завода за васпитање омладине у Нишу (APC/CZA 2015b). Деца тражиоци азила на основу свог правног статуса имају право на образовање, социјалну, здравствену помоћ и подршку у земљи у којој су стекли тај статус.

МЕТОДОЛОГИЈА И УЗОРАК ИСТРАЖИВАЊА

Како би се стекла шира и дубља слику о образовању деце тражилаца азила за потребе овог рада урађени су појединачни онлајн интервјуи са представницима образовних политика и онлајн фокус групни интервјуи са представницима невладиних организација који су били укључени у неформално образовање

деце, те онлајн фокус групни интервјуи са наставницима који су радили и/ или и даље раде са децом тражиоцима азила. У овом квалитативном истраживању учествовало је укупно 26 учесника, од чега 6 представника образовних политика, 5 представника невладиних организација и 15 наставника.

Због епидемиолошке ситуације, интервјуи су урађени путем Zoom платформе, у периоду од јануара до маја 2021. године. Критеријум за избор учесника била је њихова укљученост и искуство у теми образовања деце тражилаца азила. Онлајн интервјуи са представницима образовних политика су били полуструктуисаног типа и обухватили су следеће теме: Мултисекторска сарадња, организација модела наставе и простор за унапређивање у овој области. Сви добијени подаци су обрађени техником анализе садржаја.

У истраживању са представницима образовних политика, учествовали су представници невладиних организација – по 1 саговорница из Центра за образовне политике и Групе 484; 1 саговорница испред државних институција, прецизније из Комесаријата за избеглице и миграције Републике Србије, док су у име УНИЦЕФ-а интервјуисане 3 стручњакиње на заједничком интервјуу. Поред појединачних интервјуа, за потребе овог истраживања урађене су 2 онлајн фокус групне дискусије. Онлајн фокус групна дискусија са невладиним организацијама имала је 5 представника са територије града Београда и 2 представника са територије Боговађе и Крњаче. Дискусија је била полуструктуисана и садржала је теме концептуализације програма у невладиним организацијама и повезаност рада невладиних организација са формалним образовањем. Онлајн фокус групне дискусије са наставницима подразумевале су групне полуструктуисане интервје који су обухватили следеће теме: потешкоће у укључивању деце у школу, сарадња и подршка током процеса и искуство рада са децом тражиоцима азила. Учитељи и наставници који су учествовали су највећим бројем (12) са територије Београда и његове околине – Раковица и Борча (2) и (1) из Врања.

Сви интервјуи у овом истраживању су уз пристанак учесника и учесница снимани камером, транскрибовани и добијени подаци су обрађени техником анализе садржаја. Након прикупљања података и транскрипције интервјуа уследило је ишчитавање и завршно кодирање током којег су подаци класификовани на основу тематских и проблемских критеријума. Имајући у виду специфичности положаја деце тражилаца азила у Србији, резултати овог истраживања имају

за циљ да допринесу унапређивању основношколског система васпитања и образовања за децу тражиоце азила кроз пружање свеобухватне анализе постојећег образовног система захваљујући актерима који су учествовали у овом истраживању.

ПЕРСПЕКТИВА АКТЕРА ОБРАЗОВНЕ ПОЛИТИКЕ СРБИЈЕ

У онлајн појединачним интервјуима учествовало је укупно 6 представница образовних политика. Конкретно, у интервјуу су учествовале представнице невладиног сектора – по 1 саговорница из Центра за образовне политике и Групе 484, 3 саговорнице из међународне организације УНИЦЕФ и 1 саговорница из КИРС-а. Изабране саговорнице из невладиног сектора су организације које се превасходно баве темама образовања и миграција и које су учествовале у осмишљавању и остваривању процедуре укључивања деце тражилаца азила.

Анализа и интерпретација података добијених током истраживања биће приказана у три тематске целине: а) Мултисекторска сарадња, б) организација модела наставе, и в) простор за унапређивање.

а) Мултисекторска сарадња - Све саговорнице су говориле о оствареној сарадњи са другим невладиним организацијама и владиним институцијама. Из њихових одговора може се закључити да су сви актери процеса били задовољни сарадњом. Конкретно, на питање: „Како сте сарађивали са другим владиним и невладиним актерима у овом процесу?“ саговорница Центра за образовне политике истакла је да: „Да, врло сам задовољна, зато што су колеге брзо реаговале и без обзира што није било планирано да се издвајају тимови за одласке у школе и организацију, ипак је то урађено.“ Поред ње, саговорница из Групе 484 истакла је да је сарадња предуслов за процес укључивања деце тражиоца азила: „Сматрам да је неопходна таква или слична врста сарадње уколико се разуме да ће та деца ту и да остану.“ На тему сарадње, саговорница из Комесаријата за избеглице и миграције Републике Србије пружио је своје виђење: „Уз подршку свих актера овај процес функционише без проблема.“ Даље, саговорнице из невладиних организација (из Центра за образовне политике и Групе 484) у интервјуу су детаљно појасниле своје улоге у сарадњи са међународним организацијама као што су УНИЦЕФ и

Save the Children. Истакле су да су биле медијатори и координатори око организовања техничких и логистичких делова као што су на пример превоз, лифлети, културни медијатори, преводиоци. Поред тога њихове организације су имале припремну улогу за школу – упућивали су децу у систем школовања у Србији и организовали активности посебно учење српског језика. На основу тога, може се рећи да су националне невладине организације биле ресурси за велике међународне организације попут УНИЦЕФ-а и да су биле добро умрежене и упознате са могућностима које имају одређене организације на локалном нивоу и како могу да допринесу читавој ситуацији. У свом интервјуу, једна од саговорница из УНИЦЕФ-а истакла је: „У првом периоду, сарадња је била одлична, на месечном нивоу окупљали смо све актере који су радили на дејем образовању и учествовали смо у томе да пратимо и координишемо ресурсе на најбољи могући начин.“ Међутим, иако су сви задовољни сарадњом која је остварена, у интервјуима је запажено пар одговора попут ових: „Иако је све у почетку било успешно због подршке, упитно је како ће се одвијати у будућности“ и да „образовање деце тражилаца азила има велику прилику да заличи на образовање ромске деце.“ Ту се поставља питање, да ли и како је могуће да се и у наредном периоду одржи заинтересованост и подршка свих актера у овом процесу и како може да се унапреди? Саговорнице УНИЦЕФ-а су навеле: „Оно што мислимо да је било подстицајно у том тренутку је и општа клима у друштву – била је прихватајућа у односу на децу избеглице и мигранте. То је било јако значајно за њихово укључивање.“ У погледу унапређивања сарадње, саговорнице су се сложиле да је било недовољно времена за припремну фазу у којој би се организовали људски и финансијски ресурси. Саговорница из Центра за образовну политику истиче: „Из ове перспективе, сматрам да је много тога могло боље, али ми нисмо знали шта ће све да нас дочека када кренемо са увођењем деце у школе. Дакле, верујем да смо имали више времена за припремну фазу мислим да би онда организација и сарадња била боља. Сматрам да нам је недостајало времена да боље проценимо колико нам треба преводилаца, колико људи који ће радити са децом која никада нису ушла у школу, затим колико људи који ће радити са децом која су већ имала неко претходно искуство, као и како извршити припрему деце и породица за укључивање.“ Поред тога, оно што сматрају да треба да се унапреди у наредном периоду, односи се на

оријентисаност невладиних организација ка одржавању већег броја семинара за учитеље и наставнике као додатну подршку у раду са децом тражиоцима азила. Такође саговорница из Групе 484 сматра да је: „Потребно продубити приступ образовању, и то се пре свега односи на развијање садржаја који ће деца учити у школи“.

Саговорнице УНИЦЕФ-а истакле су да су имале добру сарадњу са државним институцијама и невладиним организацијама. Истакле су да су у мањем броју успеле да остваре сарадњу са установама социјалне заштите као и то да су се до сада са препрекама у сарадњи суочавале највише са локалним срединама у које су била смештена деца тражиоци азила, и да су то успешно превазишли добром сарадњом и материјалним обезбеђивањем школских управа. Као што су саговорнице из УНИЦЕФ-а говориле, тако су се и саговорнице из Центра за образовну политику суочавале са недостатком сарадње са здравственим и социјалним установама, њиховим мањком координације и недостацима школских ресурса.

б) Организација модела наставе – На питање: „Да ли мислите да је постојећи модел укључивања деце тражилаца азила задовољавајућ?“, према одговорима испитаних саговорница, може се закључити да су задовољне организацијом досадашњег модела наставе. Наиме, саговорнице УНИЦЕФ-а су заједно са другим сарадницима из других сектора успеле да имплементирају програм Добродошлице и да развијају индивидуалне програме подршке за децу што су биле основе за улазак у образовни систем.

Конкретно, саговорнице из УНИЦЕФ-у су говориле: „Развијен је програм Добродошлице где се деца упишу у школе и да се дечији напредак прати, прво се почиње са предметима који не захтевају велико познавање језика – математика, ликовно, музичко, физичко. Након тога се осмишљавају индивидуални планови подршке, што наш закон омогућава, да се прате и да се укључују. Такође, укључивали смо их у узрасно најближи могући разред. Тамо где смо имали искусније, заинтересованије запослене у школи, много је боље функционисало, и то није некад имало везе ни са чим другим. Био је пример учитељице пред пензијом која не зна страни језик, али која је одлично укључила децу, тако што је организовала вршњачку подршку, организовала им сигурно окружење и дете је одлично функционисало са учитељицом која не зна страни језик.“ Поред тога, пре уписа у школе, организовани су састанци у камповима са родитељима деце како би се направио што већи обухват деце

у систему. Сви кораци од давања информација до осмишљавања постепеног уласка у школу довели су до системског укључивања деце у школе јер су били укључени сви актери једног система: дете, родитељ детета, учитељ или наставник, други запослени школе и запослени невладиних организација. Саговорница из Комесаријата за избеглице и миграције истакла је добру страну брзог укључивања деце тражилаца азила са домицилном децом као и прилагођеност материјала због којих веома брзо уче језик и стичу знања из различитих области. Поред тога што су били задовољне постигнутим, саговорнице УНИЦЕФ-а навеле су да су се суочавале са различитим изазовима. „С обзиром да наш систем захтева велико учешће родитеља у школовању деце, било је изазова како укључити родитеље деце тражилаца азила јер родитељи деце из кампова нису имали логистичких могућности да подрже одласке и доласке деце из школе. Тако смо се ми организовали у сарадњи са другим националним партнерима да им се обезбеде превоз и пратиоци. Такође, један од изазова је био и мотивација родитеља да њихова деца иду у школе јер они нису имали у плану да се дуго задржавају у Србији тако да смо морали да подржавамо и мотивишемо родитеље са својим националним сарадницима у камповима,“ истакле су саговорнице.

в) Простор за унапређивање – Питање „Који су Ваши предлози за унапређивање?“ имало је за циљ да од саговорника добије информације о томе како виде систем укључивања деце у будућности. Конкретно, простор за унапређивање саговорница из Комесаријата за избеглице и миграције види у обезбеђивању већег броја преводилаца за децу која тек улазе у систем како би деца могла брже и лакше да се укључе у наставу. Саговорница из Центра за образовне политике такође истиче значај преводилаца и у тој области сматра да је потребно ангажовати људе из избегличке популације који знају језик и радити на популаризацији медијатора јер се на тај начин олакшава укључивање деце у систем. Саговорнице УНИЦЕФ-а сматрају да систем треба да буде отворенији, инклузивнији и да образовање буде квалитетно за сву децу. Конкретни корак које би оне желеле да се оствари у будућности се односи на употребу School report-а. Истакле су: „Желеле бисмо да имамо повратну информацију о коришћењу School report-а и да се ради на развијању модела признавања претходно стеченог образовања који ће веома унапредити и олакшати укључивање деце у систем.“

На крају, кроз призму посматрања образовања у периоду пандемије, саговорнице УНИЦЕФ-а сматрају да стручна јавност треба да преиспита шта је то учење, да ли се користе савремени педагошки приступи као и на који начин осетљиве групе, у коју се деца тражиоци азила убрајају, могу да наставе своје образовање у дигиталном окружењу. Оно што виде као недостатак дигиталног образовања деце тражилаца азила је мањак стручних наставника и квалитетних предавања. Саговорница из Групе 484, простор за унапређивање види у учењу од земаља које примењују инклузивни и интегративни приступ у образовању.

ПЕРСПЕКТИВА ЗАПОСЛЕНИХ У НЕВЛАДИНИМ ОРГАНИЗАЦИЈАМА

У циљу схватања положаја деце тражилаца азила у образовном систему интервјуисани су и запослени из невладиних организација који су радили или и даље раде са децом. У истраживању је учествовало 5 саговорника из невладиних организација са територије Београда, Боговађе и Крњаче. Три од пет саговорника је на месту омладинског радника, друге две саговорнице су на позицији заштитника деце (Child Protection Officer) док је једна саговорница на позицији асистента у раду са децом и преводилац. Анализу и интерпретацију података добијених у групном интервјуу представићемо кроз три теме: а) Концептуализација програма за децу у невладиним организацијама, б) повезаност невладиних организација и програма са формалним образовањем и в) улога школе за децу тражиоце азила.

а) Концептуализација програма за децу у невладиним организацијама - Из њихових одговора на питање: „Које врсте програма постоје у организацији?“ може се закључити да су се програми разликовали пре и после саопштења о укључивању деце у школе. На пример, током 2015. и 2016. године у фокусу су биле креативне активности, цртање, радионице, док се током 2017. године фокус програма променио, и у организацијама су се појавили часови енглеског и српског језика, затим помагање око решавања школских задатака, највише математике. Конкретно, саговорница која је сарађивала са великим број невладиних организација је у интервјуу истакла: „Знам да су на почетку програми за децу били креативни, забавни како би деци брже прошло време, али су се и

мењали према потребама и ситуацијама. Из свог искуства, учила сам да је, рецимо на почетку 2016. године, акценат био стављен на то да деца имају свој кутак, било да је то неки камп или неки стоп центар. Од активности су се радиле креативне радионице и биле су отворене за децу свих узраста. Програми су почели да се мењају кад су деца кренула у школу, да се прилагођавају градиву школству. То је било 2016, 2017 године јер они нису одмах кренули у школе.“

Даље, у Хуманитарној организацији Рас су током 2018. организовали *open space* у који је могао да дође свако ко је желео да има час из неког предмета, најчешће су то били енглески, српски језик и математика. Узраст је због концепта рада био разнолик, имали су ученике који су имали само 4 године или пак младе од 18-19 година. Поред одржавања часова, предавачи и асистенти формирали су портофолије ученика у којима су бележили и пратили њихово напредовање. У том периоду су се у многим невладиним организацијама формирале тзв. неформалне школе према узрастима и ресурсима које организације имају. Биле су подељене на оне које раде са децом са породицама и малолетницима без пратње. Неке организације, попут Београдског центра за људска права, организовале су мешовите програме у коме су учествовали деца тражиоци азила и деца из домицилног ставновништва у циљу развијања интеркултуралности и толеранције. Организација Каритас која је радила у кампу у Боговађи се такође у свом раду са децом највише фокусира на забавне активности као што су спорт, радионице, учење енглеског језика, гледање филмова и опуштање. Сваки дан су деца имала прилику да похађају неке од активности и из искуства радника деца су се највише одазивала на часове енглеског језика који су имали 3-4 пута недељно. Остале активности су стално морале бити унапређене и другачије како би одржале заинтересованост и мотивацију деце да их похађају. Битно је истаћи да током постављања питања о поставкама програма, конкретно чиме су се водили у поставци програма, саговорници нису умели да нађу адекватан одговор.

б) Повезаност невладиних организација и програма са формалним образовањем - У одговору на питање: „Да ли као организација остварујете контакт са школским установама“ саговорници су истакли да су имали контакт и сарадњу, али да нису остварили све што је договорено. На пример, РАС је ступио у контакт са школом, али нису остварили сарадњу, док је већина

организација имала сарадању која је била неформална и односила се на програме или на децу која учествују у програмима. Тако је један од саговорника морао да контактира школу, тачније психолога школе због детета које је учествовало на радионицама и програму. У интервјуу он истиче: „Био сам у комуникацији са психологом, који је помагао њима у преводу, радио у школи где се дешавала инклузија.“ Из њихових одговора закључује се да се формална сарадња невладиних организација и школа пре свега односила на организације које су се уско специјализовале за образовање деце тражилаца азила. Конкретно, сарадња ова два сектора односила се на прве недеље и месеце укључивања деце у школе, где су из невладиних организација деца добијала персоналне асистенте који су неретко били и преводиоци у камповима. Њихова улога је била да деци помажу у сналажењу у школи, у учењу и комуникацији са вршњацима. Отворила се и дискусија о могућој сарадњи неформалног и формалног образовања где су се сви сложили да постоји простор и да је неформално образовање замишљено тако да се ради са великим бројем људи. Наведени су конкретни примери могућег исхода сарадње као на пример писање приручника и реализовање семинара за наставнике.

в) Улога школе за децу тражиоце азила – На питање о томе како виде улогу школе за децу тражиоце азила сви саговорници су се сложили да је улога школе велика али да није у потпуности добро схваћена а самим тим ни реализована. Истакли су значај редовног похађања школе за сву децу, те континуитета у учењу као основе за даље напредовање у образовању и животу. Оно што су саговорници видели као највећи проблем у досадашњем школовању деце тражилаца азила је необезбеђеност преводилаца од стране државе, где су преводиоци из невладиних организација морали да компензују тај недостатак и учествују у укључивању деце. Један од саговорника је истакао: „Основа је недостатак преводилаца, морају да буду организованији.“ Такође, недостатак схватања улоге школе се види и у ставу родитеља деце тражилаца азила која се према њиховим искуствима нису желели укључивати у образовање своје деце што додатно отежава процес интеграције. Конкретно, саговорница је испричала своје искуство: „Сетила сам се Амира⁴, он је ишао са генерацијом која је 3 године млађа од њега. Имао је књиге на српском, и да би нешто разумео и научио морао је да

⁴ Имена деце која се наводе у овом раду су измењена због заштите података о личности.

преводи са ћирилице на латиницу, са латинице преко апликација на енглески па поново на српски језик. То је било мучење. Он није ишао са својом генерацијом, ем је било и далеко, ем се мучио са књигама. Не знам ко је причао, али сви су причали да он у кампу стално учи“.

Поред тога, у интервјуу су саговорници дали пример дечака Аднана који је због лошег превода заједно са својим другарима тражио да наставник држи час одвојено њима као групи барем 15 минута како би могли да прате, што показује да су се они самовољно искључили и да интергација као циљ укључивања путем школства није на тај начин остварена.

У току ове дискусије, отворило се питање о завршавању школовања деце тражилаца азила, где су се суочили са чињеницом да је њихово укључивање у школу велика ствар, али да постоји проблем завршетка школовања код нас, као и признавања претходног школовања. Конкретно, један од саговорника је истакао: „Важно је да иду у школу и образовање им значи као и то да растерете родитеље. Ипак, код нас се не ставља фокус да заврше школу овде, већ се ставља фокус на социјализацију.“ Након наведеног, саговорници су се сложили да је проблем школовања деце тражилаца азила управо у схватању да је њихово школовање део социјализације, и да није циљ да деца овде заврше школовање већ да „прођу“ кроз систем. Поред тога, саговорници су истакли да је потребно да се индивидуално прилагоде средства учења, на пример, на језик којим деца тражиоци азила говоре. Један од саговорника интервјуа је поделио своје искуство и мишљење: „Школа треба да обезбеди материјале који су прилагођени теби као ученику. Ми када организујемо неформалне радионице, семинаре, тренинге прилагодимо материјал људима са одређеним потребама на пример, људима са слабијим видом. Овде имамо ситуацију да неко други не може да прилагоди материјале језику који неко говори. Сматрам да је то кључна ствар, да се прилагоде средства учења.“

Такође, говорили су о недовољно структурисаним програмима учења српског језика и да је потребно унапредити часове на ком би деца могла да савладају потребан вокабулар за учење разних предмета. У односу на друштво и систем, финансије и недостатак квалитетног кадра су виђене као додатне ставке које би могле да се унапреде у образовању. Посебно су истакли да је потребна већа сарадња школа са психолозима и социолозима у областима менталног

здравља, културолошког и друштвеног контекста земаља из којих долазе деца. Кроз одговоре саговорника о моделу досадашње наставе може се закључити да сматрају да је модел застарео, и да је „Квалитет наставе исти за све али да варира квалитет разумевања“ као и то да нам као друштву „Недостаје ум прилагођавања програма свакоме“. Кроз своја директна искуства у раду са децом сазнали су да је деци досадно на часовима, поготово ако тог дана нису имали преводиоца поред себе, док су наставници са којима су имали контакт били предусретљиви и вољни да се ангажују око деце. Конкретно, једна саговорница је истакла: „Сматрам да су наши наставници предусретљиви јер је и њима неопходан превод. Као што деца треба да разумеју, тако и наставницима треба приступ.“ У Боговађи на пример, саговорница је истакла да су уз добру организација „деца имала часове на којима су се пријатно осећала, учила су све као и деца из домицилне популације, укључујући и историју Србије.“

ПЕРСПЕКТИВА НАСТАВНИКА

У онлајн групним интервјуима учествовало је укупно 15 наставника. Највећи број наставника је био са подручја Београда (12), околине Београда – Раковица и Борча (2) и са југа Србије – Врање. Подаци добијени у интервјуима биће анализирани и интерпретирани кроз теме: а) потешкоће укључивања деце тражилаца азила, б) сарадња и подршка током процеса и в) искуство рада са децом тражиоцима азила.

а) Потешкоће укључивања деце тражилаца азила - Наставници су на питање о постојању евентуалних потешкоћа у укључивању деце у школским установама одговорили разнолико, али потврдно. Неки су као прву препреку истицали језичку баријеру, припрему школског колектива, рад са наставницима и рад на разбијању стереотипа и предрасуда према деци тражиоцима азила. Конкретно, највећи део саговорника интервјуа сложио се да је: „Највећи проблем је био непознавање језика“ док се мањи део залагао да: „Колеге нису освешћене, проблем је имање стереотипа и предрасуда, иако смо просветни радници“. Посебно су истакли да је било потребно припремити одељења за прихватање деце и припремити родитеље деце тражилаца азила. Неки од наставника су говорили о „вишеструким ометачима“ у раду, подразумевајући ту родитеље који праве отпор јер не желе да остану у Србији, дете које не жели да

иде у школу, да се дружи са вршњацима и његов осећај одбачености и усамљености, истичући да треба сагледати контекст у коме дете живи, да ли и са ким живи, на који начин, које су његове јаке, слабе стране, шта је то на индивидуалном нивоу детета што може да се развије, или да прави проблем.

Поред тога, наставници су истакли изазов доказивања претходног знања и школских постигнућа код нас, као и драматичне породичне, социјалне и емотивне ситуације кроз које деца која се укључују у школу пролазе. Такође, као потешкоћу су истакли и чињеницу да је МПНТР имало нејасне захтеве, конкретно: „За различите извештаје онда када нису имали ни јасан формулар који (ми) треба да попуњавамо у школама“. Тиме су се осетили као да су „препуштени сами себи“ и да немају никакву системску ни планску подршку. Неки од наставника су говорили да их нико од надлежних институција није позвао, обишао да виде како раде, како деца напредују већ су притиснути административним процедурама.

Такође, велики број наставника се позвао и на то да је речено на семинарима да ће имати персонализоване асистенте, што они, како кажу, нису добили. У вези са средствима за рад и методе, наставници су говорили да су сами налазили одговарајуће начине и средства за рад, без ичије помоћи, говорећи да су „самоуки“. Као почетну потешкоћу истакли су и недовољну савладаност српског језика која спречава децу да разумеју наставу која се изводи. Навели су пример Аустрије која не уписује децу док не савладају ниво немачког језика који ће бити довољан за праћење наставе. Такође, проблем је био и учење другог језика, укључујући српски језик „језик учионице“. Истакли су да су деца имала отпор уколико језици нису енглески или немачки. Један од саговорника је поделио своје искуство: „Нисмо могли да разговарамо са децом, иако су она разумела српски језик, јер њих тај језик не занима, и могли смо да их заинтересујемо само ако смо говорили на енглеском“.

При томе, у даљој дискусији наставници су говорили о смерницама које су добијали од надлежних институција да се „енглески језик не користи“ већ искључиво да се прича на српском језику, како би га деца брже савладала. Наставници су имали велики отпор према томе јер како су се сви сложили: „То није било могуће и смислено у таквој ситуацији, када се боримо да се споразумемо са децом, и сада треба да не користимо једини заједнички језик.“ Иако су имали доста потешкоћа, сви наставници су се сложили да су

успешно превазишли потешкоће и да су задовољни постигнутим. Што се тиче постојећих захтева државе у погледу протокола, извештаја и праћења наставе, наставници су истакли да ту и даље нису задовољни и да било какве промене у том смеру иду доста споро.

б) Сарадња и подршка током процеса - Одговори на питање: „Да ли сте, у сусрету са потешкоћама, потражили помоћ и подршку?“ су били веома различити. Неки наставници су имали сарадњу са различитим актерима, на пример невладиним организацијама као што је Адвентистички хуманитарни и развојни рад (АДРА), јер су имали децу без пратње својим одељењима, док други наставници нису имали на тај начин подршку или је нису имали уопште. Конкретно, у примеру који је саговорник истакао: „АДРА је пружала подршку наставницима тако што је слала пратиоце који су говорили неки од језика пашту, арапски, персијски и енглески језик, и њихова улога је била да деци преводе материјале на потребан језик, у зависности од контекста то је могао бити неки од њихових језика или енглески језик.

Такође, пратиоци су били и нека врста медијатора између родитеља деце и школе. Истакао се пример пратиоца који је посеђивао родитељске састанке и преносио родитељима о значају да деца иду у школу и како напредују. Захваљујући пратиоцима имали су могућност да прате редовност долазака, да комуницирају са родитељима, помажу око домаћих задатака и друго.“ Ипак, већина наставника је истакла да су били „препуштени сами себи“ и да су имали подршку од колега са којима раде, са родитељима деце која су у њиховом одељењу и од деце, вршњака из одељења. Колеге су их подржавале и усмеравале за начине рада у настави, родитељи су имали важну улогу да дете редовно иде у школу и да не изостаје као и деца која су прихватала децу тражиоце азила и тиме стварала подржавајућу атмосферу за игру и рад. Конкретно, једна наставница је поделила пример који има у свом одељењу: „Ја имам дечака, који је из Сирије, родитељи су му високо образовани, доктори, хтели су да иду у Канаду, али остали су у Србији. Имала сам велики проблем са њима као родитељима да им објасним да је важно да дете иде у школу, да сам ту да помогнем, у почетку су били врло неповерљиви и то је веома утицало и на дечака и његов однос према школи, а сада је већ боље. Мислим да је за то најзаслужнија добра комуникација коју сам остварила са родитељима јер су видели да ми је стало до њега.“

Наставници су говорили да им није била потребна подршка у финансијском смислу, али их је све заједно мучило једно питање око рада са децом: „Да ли постоји неки обавезан прилагођен норматив који треба да се испуни и да ли исправно користе методе.“ Кажу да на то питање нису добили одговор и да им је то јако недостајало у њиховом раду, „као нешто за шта могу да се ухвате.“ Такође, недостајало им је информација од стране МПНТР и других актера образовне политике о могућим едукацијама и семинарима и верују да је било неопходно да сви прођу семинаре који су постојали у том тренутку. Конкретно рекли су: „Сматрам да је требало да сви наставници прођу те семинаре, а не само одабрани који имају децу мигранте у одељењима“.

Поред тога, у сарадњи са другим запосленима који раде са децом у камповима током 2020. године, једна наставница је истакла да комуникација између школа и кампова није довољно добро разрађена и да: „Неопходно је да као наставник имам јасну улогу у процесу рада са децом, а десило се баш супротно. Са децом раде запослени који нису предметни наставници и оглушавали су се на моје захтеве у погледу садржаја, испитивања знања, те су деца радила исте задатке по два пута – једном са њима, једном са мном, бесмислено“. Дакле, у области сарадње може се донети закључак да је велики број наставника у истраживању био сам у процесу, да нису имали посете надлежних институција, ни помоћ персоналних асистената, иако је то договорено на вишем нивоу.

в) Искуство рада са децом тражиоцима азила - На питање о измени програма у раду са децом тражиоцима азила велика већина наставника је рекла да су били принуђени да додатно раде како би припремили наставу за ученике, и ученике за школу. Припремали су индивидуалне образовне програме (ИОП-е) и посебне материјале и средства за учење, а за комуникацију су користили су цртеже, стрипове и слике. Истакнуто је и да се структура деце која долазе у школе изменила. Наставница је рекла: „Уназад већ две године долазе деца која немају дан проведен у школи и због тога је потребно додатно посветити време детету, да разуме улогу школе, поштује њена правила и да се уклопи са вршњацима.“ Тиме се и улога наставника мења, фокус не може бити на предметним знањима и вештинама, већ и на упознавању детета са школом, улогом школе, системом рада, очекивања, укратко на социјализацији, што постаје

нови захтев за наставнике и оне који у школи раде са дететом – психолога и педагога.

Поред тога, сви наставници су се сложили да је тренутни модел наставе у погледу пружања садржаја и онога што траже да се научи задовољавајући и да с обзиром на ситуацију у којој се налазе, не знају како би другачије организовали наставу. Један наставник је имао велику дилему када је дошла девојчица из Авганистана у осми разред: „Ја нисам знао како да водим час са њом, другој деци причам о физиологији тела, а како са њом да се споразумем. Тешко је, на крају смо се споразумевали некако на енглеском језику, давао сам смернице кроз слике и трудио сам се да је не оптерећујем. Она ми је кад је одлазила рекла да сам добар човек због тога, а ја мислим да је то најмање што сам могао да урадим.“

ПРЕПОРУКЕ ЗА УНАПРЕЂИВАЊЕ

Схватајући значај добијених резултата у истраживању сматрамо да је важно да уместо закључка наведемо препоруке за унапређивање рада у овој области. Препоруке обухватају специфичне поруке добијене током спровођења интервјуа и фокус групних дискусија са учесницима истраживања.

На основу добијених резултата сматрамо да је неопходно унапредити систем укључивања деце тражилаца азила у систем образовања у Србији. Конкретно, потребно је осмислити и имплементирати програм заједно са актерима који директно раде са децом наставницима и запосленима у невладином сектору, ојачати међусекторску сарадњу и остварити јаснију комуникацију између различитих нивоа одлучивања – локалног, регионалног и државног.

Такође, потребно је усавршавати методику рада српског језика као страног језика, успоставити механизме евалуације постигнућа деце тражилаца азила у Србији након њиховог одласка, развијати програме за децу тражиоце азила имајући у виду и поштујући хетерогеност те групе у погледу времена доласка у Србију, националности, верске припадности, језика којим говоре, културе којој припадају и статуса који имају у друштву и у складу са индивидуалним потребама сваког детета. Затим је потребно обезбедити додатна финансијска средства за рад наставника и већи број стручних преводилаца. На крају сматрамо да је за унапређивање

рада у овој области потребно осмислити едукације и семинаре за наставнике у области психолошких стратегија рада са децом.

РЕФЕРЕНЦЕ

- APC/CZA. 2015a. „Deca tražioci azila u Srbiji“. *APC/CZA* Poslednji pristup 27. februar 2023. <https://www.azilsrbija.rs/wp-content/uploads/2013/04/Deca-Trazioci-Azila-u-Srbiji.pdf>
(APC/CZA 2015a)
- APC/CZA. 2015b. „Migracije i obrazovanje“. *APC/CZA CZA* Poslednji pristup 27. februar 2023. <https://www.azilsrbija.rs/wp-content/uploads/2019/04/MIGRACIJE-I-OBRAZOVANJE.pdf>
(APC/CZA 2015b.)
- Vlada Republike Srbije. 2015. „Migracioni Profil Srbije za 2015. godinu“. *Komesarijat za izbeglice RS*, Poslednji pristup 10. decembra 2022. <https://kirs.gov.rs/media/uploads/Migracije/Publikacije/migracioni%20profil%202015.pdf>
- Vlada Republike Srbije. 2016. „Migracioni Profil Srbije za 2015. godinu“. *Komesarijat za izbeglice RS*, Poslednji pristup 10. decembra 2022. <https://kirs.gov.rs/media/uploads/Migracije/Publikacije/migracioni%20profil%202016.pdf>
- Vlada Republike Srbije. 2017. „Migracioni Profil Srbije za 2015. godinu“. *Komesarijat za izbeglice RS*, Poslednji pristup 10. decembra 2022. <https://kirs.gov.rs/media/uploads/Migracije/Publikacije/migracioni%20profil%202017.pdf>
- Vlada Republike Srbije. 2018. „Migracioni Profil Srbije za 2015. godinu“. *Komesarijat za izbeglice RS*, Poslednji pristup 10. decembra 2022. https://kirs.gov.rs/media/uploads/Migracije/Publikacije/Migracioni_profil_2018.pdf
- Vlada Republike Srbije. 2019. „Migracioni Profil Srbije za 2015. godinu“. *Komesarijat za izbeglice RS*, Poslednji pristup 10. decembra 2022. https://kirs.gov.rs/media/uploads/Migracije/Publikacije/Migracioni_profil_Republike_Srbi.%20godinu.pdf
- Vlada Republike Srbije. 2020. „Migracioni Profil Srbije za 2015. godinu“. *Komesarijat za izbeglice RS*, Poslednji pristup 10. decembra 2022. [https://kirs.gov.rs/media/uploads/Migracioni%20profil%20Republike%20Srbije%202020%20FINAL%20\(1\).pdf](https://kirs.gov.rs/media/uploads/Migracioni%20profil%20Republike%20Srbije%202020%20FINAL%20(1).pdf)
- Vlada Republike Srbije. 2021. „Migracioni Profil Srbije za 2015. godinu“. *Komesarijat za izbeglice RS*, Poslednji pristup 10. decembra 2022.

- <https://kirs.gov.rs/media/uploads/Migracije/Publikacije/Migracioni%20profil%20Republike%20Srbije%20za%202021-%20godinu.pdf>
- Dryden–Peterson, Sarah. 2015. *The educational experiences of refugee children in countries of first asylum*. Washington DC: Migration Policy Institute.
- Žegarac, Nevenka, Natalija Perišić, Anita Burgund Isakov, Katarina Lončarević, Violeta Marković. 2021. *Zaštita dece u migracijama, pristup zasnovan na pravima*. Beograd: Centar za istraživanja u socijalnoj politici i socijalnom radu.
- Закон о азилу и привременој заштити, „Службени гласник Републике Србије“, бр. 24/2018
- UNICEF.1989. „Konvencija o pravima deteta“ *UNICEF Srbija* Poslednji put pristupljeno 10. februara 2023.
- <https://www.unicef.org/serbia/media/3186/file/Konvencija%20o%20pravima%20deteta.pdf>
- UNHCR. 2017. „Serbia Snapshot“ *UNHCR*. Poslednji put pristupljeno 12. februara 2023.
- <https://reliefweb.int/report/serbia/unhcr-serbia-snapshot-december-2017>
- UNHCR 2018/19/20. „Serbia Snapshot“ Poslednji put pristupljeno 12. februara 2023. <https://data2.unhcr.org/en/situations>
- Šantić, Danica, Claudio Minca, Dragan Umek. 2017. The Balkan migration route: Reflections from a Serbian Observatory. *Towards understanding of contemporary migration, causes, consequences, policies, reflections, Institute for Sociological Research* 221 – 241

Tamara Mihajlović**Child Rights Centre***PERSPECTIVES OF EDUCATION POLICY ACTORS
ON THE INTEGRATION OF ASYLUM SEEKER
CHILDREN IN THE EDUCATION SYSTEM OF SERBIA******Resume**

For a long period of time, there has been a great interest in the education of children of asylum seekers by various organizations, national and international institutions and experts. Challenges such as cultural diversity, language barriers and lack of human resources are part of the integration process of children of asylum seekers in Serbia. The aim of the paper is to present and analyze the perspective of education policy actors on the integration of asylum seeker children in the education system of Serbia. Research on the perspectives of education policy actors on the integration of asylum seeker children in the education system of Serbia is based on interviews and focused group interviews with education policy representatives, teachers and employees of non-governmental organizations involved in the informal education of asylum seeker children. A total of 26 participants participated in this qualitative research, of which 6 representatives of educational policies, 5 representatives of non-governmental organizations and 15 teachers. The main results of the research indicate that it is necessary to improve the system of inclusion of children of asylum seekers in the education system, that it is necessary to design and implement a program together with actors who work directly with children, to strengthen intersectoral cooperation and to achieve clearer communication between different levels of decision-making - local, regional and national.

Keywords: asylum seeker children, right to education, educational policy, teachers, Serbia.

* mihajlovictamara@outlook.com

** The research presented in this paper was carried out for the author's master's thesis.

*** Овај рад је примљен 28. фебруара 2023. године, а прихваћен на састанку Редакције 29. марта 2023. године.

Тамара Скорупан*

Центар за социјални рад „Сава“, Сремска Митровица

СТАВОВИ СТРУЧНИХ РАДНИКА/ЦА ЦЕНТАРА ЗА СОЦИЈАЛНИ РАД У РЕПУБЛИЦИ СРБИЈИ О НАЧИНУ МЕДИЈСКОГ ИЗВЕШТАВАЊА О ЊИХОВОМ РАДУ И МОГУЋИМ ПЕРЦЕПЦИЈАМА ПРОМЕНЕ**

Сажетак

Негативно медијско извештавање о социјалном раду ствара искривљену слику у јавности о овој професији, што код корисника буди одбојност и неповерење, а код стручних радника/ца незадовољство и огорченост. Предмет овог рада је испитивање ставова стручних радника/ца центара за социјални рад у Републици Србији о медијском извештавању о њиховом раду. У извештавању медија издвајају се два приступа – тржишни и приступ професионалне одговорности, а према социјалним службама приступ окривљавања. Циљ истраживања је испитати ставове стручних радника/ца центара за социјални рад према актуелном медијском извештавању о њиховом раду. Испитивањем ставова увиђамо како они/е опажају одлике и узроке ове појаве, каква осећања код њих такво извештавање изазива и како утиче на њихов рад и однос према професији. Испитане су перцепције узрока актуелног медијског извештавања и процене корисности различитих стратегија за унапређење извештавања. Разумевање ових перцепција стручних радника/ца кључно је

* skorup.96@gmail.com

** Рад је проистекао из мастер рада „Ставови стручних радника/ца центара за социјални рад у Републици Србији о медијском извештавању о њиховом раду“ који је одбрањен на Факултету политичких наука у Београду.

за развијање одговарајућих смерница за побољшање односа и комуникације стручних радника/ца и представника медија.

Кључне речи: медији, медијско извештавање, стручни радници/це, ставови стручних радника/ца, центар за социјални рад.

УВОД

У савременом друштву медији имају значајну улогу у информисању јавности, обавештавању, едуковању, забави, али и формирању ставова и мишљења људи о многобројним темама. То је, заправо, њихова најважнија функција. „Размишљање о социјалном утицају медија и анализа главних елемената који чине тренутну слику социјалног рада у штампи, омогућавају нам да схватимо потребу за бригом и тежимо изградњи позитивне слике о професији и дисциплини“ (Muriel-Saiz, Martin-Estalayo, García-Giraldez, 2018: 47). С обзиром да већина људи нема директан контакт са практичарима социјалног рада, самим тим не познају делокруг послова ове професије, слику о њој добијају углавном на основу медија. Медији ову професију и њене практичаре могу да приказују на позитиван, негативан или балансиран начин, сходно причама које преносе. „Иако ово може послужити за скретање пажње јавности на тежак посао који се обавља у тој професији, чешће превладавају негативне приче и извештавање, а они често не приказују сложеност одлучивања у овој професији“ (LeCroy, Stinson, 2004: 5).

Стручни радници/це у социјалној заштити су ограничени Законом и Кодексом око тога које податке могу да износе у јавност о случајевима на којима раде, а представници медија фактички не познају социјалну заштиту и категоријално-појмовни апарат професије социјалног рада. То доприноси стварању негативне слике у јавности, што грађане ставља у недоумице да ли да се у неким потенцијалним ситуацијама обраћају професионалцима за помоћ, што демотивише и саме стручне раднике/це, смањује се јавна подршка и ствара непривлачна слика за младе људе који би могли да се укључе у систем социјалне заштите. (Шарифи, 2012)

Ипак, медије треба препознати као потенцијални ресурс за промоцију професије социјалног рада и подршку стручним радницима/цама у тешким и комплексним случајевима, као и за приказивање позитивних примера из праксе и афирмацију вредности

социјалног рада. Тако „Жекић разликује две врсте публицитета: планирани и непланирани, где у већини случајева непланирани води к негативном публицитету, а струка социјалног рада треба планирати свој публицитет, а не чекати и деловати тек када се створи негативан“ (Шарифи, 2012: 217). Такође, сматра да стручни радници/це не треба да се плаше публицитета и изласка у јавност, него да то треба да практикују како би своје успехе учинили јавним и познатим, а не тајити се и у тишини обављати тежак, мукотрпан и значајан посао. (Шарифи, 2012) Постоји историја негативног представљања ове струке у медијима, те су радници/це на самом почетку скептични око сарадње са њима. Стручни радници/це немају поверења у медије јер се о њима пише само периодично, када има необичних прича које могу да се представе на сензационалистички начин, када медији нуде инстант решења кроз осуђивање и поједностављивање рада на случају, занемарујући да је тај рад увек процес и подразумева доношење низа комплексних одлука. (Шерић, Дудић, 2019)

Дакле, извештавање медија је веома важно како за професију социјалног рада, тако и за њене кориснике, а представници медија треба да пруже тачне информације и прикажу реалну слику. Њихов значај у овој сфери је важан и како би се грађани упознали са правима које могу да остваре у социјалној заштити, док дезинформације могу да доведу до социјалне искључености и стигматизације социјалних служби. (Muriel-Saiz, Martin-Estalayo, García-Giraldez, 2018) Стручни радници/це користе разне начине како би одржали свој осећај сврхе, самопоуздања и важности у друштву, који се негативним медијским представљањем руше. Ипак, у свом раду Галиле (Galilee) наводи да је „негативно извештавање у штампи резултирало тиме да су социјални радници постали опрезнији, са свеобухватном забринутости да се покрију за сваку могућност што резултира већом бирократијом“¹, а то доводи до пада морала стручних радника/ца, већег одсуства са посла и потешкоћа са промоцијом социјалног рада као могуће каријере младима. Када је Актив социјалних радника у Србији 2020. године радио истраживање са социјалним радницима/цама, у делу где се занимају за њихово мишљење о медијском

¹ John Galilee. *Literature review on media representations of social work and social workers.*

извештавању о њима, једна испитаница је навела следеће: „Нашем послу се не даје значај, медијски смо експонирани у негативној конотацији. То су “бомбастичне” вести, а када се каже – то је центар за социјални рад, већина јавности то доживљава као социјалне раднике. Људи не знају шта ми радимо, а ствара се лоша слика о нашем послу.“ (Бранковић и др., 2020: 10). Од оваквог става полази истраживање које ће бити приказано у даљем тексту.

ТЕОРИЈСКЕ ОСНОВЕ

Код извештавања медија, издвајају се два приступа према Потеру – професионалне одговорности и тржишни. Новинари/ке који/е примењују приступ професионалне одговорности сматрају да имају одговорност да информишу грађане о најважнијим дневним питањима, онако како су се дешавала, како би грађани добили праве информације и могли лакше да доносе одлуке. Насупрот овом стоји тржишни приступ, чије присталице прате које вести највише привлаче и занимају публику, те се рађе опредељују за извештавање о забавним темама и догађајима на сензационалистички начин, него за дневно-политичке теме. (Потер, 2011) У пракси се најчешће виђа мешавина ова два приступа.

Друштвена улога медија је далекосежна и незанемарљива, а управо због значаја може довести до „два различита ефекта: „убедљиви ефекат“ и „ефекат рефлексије“ – у убедљивом ефекту, људи виде садржај медија као формирање мишљења и такав директан утицај показује колико медији могу бити уверљиви; у ефекту рефлексије, медији се могу сматрати пуким одразом општег значења, без икаквог посебног утицаја на појединца“ (Apslund, 2012: 8). Можемо навести неколико главних утицаја медија на људе, а то су: сазнајни (усађивањем идеја и информација), утицај на ставове, емоционални, физиолошки (несвесно нам се дешавају промене у организму док конзумирамо одређене медије), утицај на понашање, макроутицај (на макројединице – нпр. институције). (Потер, 2011) С тим у вези, најопштије утицај медија можемо разврстати на позитиван и негативан. Тако, с гледишта појединца, „позитиван је онај када вам медијски утицај помаже да остварујете сопствене циљеве, насупрот томе, негативан утицај је када медији користе

вас као средство за остваривање својих циљева, а ти циљеви нису у складу с вашим“ (Потер, 2011: 157). На основу овога, требало би тежити усклађивању циљева, где медији током извештавања о социјалној заштити неће имати искључиво тенденцију да негативно представљају стручне раднике/це, а стручни радници/це неће имати тенденцију улепшавања слике, већ приказивања реалног стања.

Даље, значајно је поменути стварање „културе окривљавања“ код социјалних служби, чему доприносе медији. Социјалне службе постају „жртвено јагње“ за незадовољне кориснике и јавност. У овом процесу препознају се три корака. Први се односи на то да је најлакше окривити практичаре/ке који/е су били најближе трагичном догађају. Други јесте тенденција људи да када већ знају резултат неког догађаја, прецењују оно што је могло да се уради да би се променио ток. Трећи јесте да је једноставније приписати одговорност и кривицу појединачном раднику/ци него организацији (Bastos, Herrmansson, 2013), или пак нефункционално постављеном систему социјалне заштите. То може значити и да сами стручни радници/це, током овог процеса који стварају медији, преузимају одговорност на себе и препуштају се наученој беспомоћности, јер им је тако најједноставније. Тај концепт не подразумева да је потребно ишта мењати, већ понашати се у складу са постојећом ситуацијом.

Још два концепта су занимљива у односу медија и социјалних служби. То су концепт „моралне панике“ и „симболичке моћи“. Моралну панику обично стварају медији који подржавају одређену групу или појединца, а на супротној страни је неки догађај који добија велику медијску пажњу. Због тог јаза се ствара осећај „ми и они“ у извештавању медија. (Bastos, Herrmansson, 2013) Дакле, када медији категорички осуђују и негативно представљају стручне раднике/це, без подробног истраживања око одређеног случаја, они заправо стварају јаз између струке и грађана. Јавност гради погрешну и искривљену слику о професији, због тога што медији у свом извештавању подржавају једну страну у догађају. С друге стране, симболичка моћ значи „убеђивање и да се контрола над понашањем и свешћу одвија посредно“ (Bastos, Herrmansson, 2013: 15). То, заправо, значи вршење свих горе наведених утицаја на појединца и друштво. Тако медији могу да граде ставове јавности о многобројним темама на латентне начине.

ПРЕГЛЕД ПРЕТХОДНИХ ИСТРАЖИВАЊА

Да представници професије социјалног рада треба да представљају свој рад, делатност, потребе корисника и заједница у медијима, препознали су многи аутори који су се бавили том темом. Ипак, више је истраживања на тему како јавност гледа на стручне раднике/це, него како стручни радници/це тумаче своје приказивање у медијима. Свеукупно, стручни радници/це су већином незадовољни медијским представљањем њихове струке и рада, сматрају да је перцепција јавности претежно негативна и да преовлађују нетачне информације. Сliku у медијима доживљавају суморно и посебно наглашавају да их медији приказују као небитне и непрофесионалне или као „агенте Гестапоа који одузимају децу од неуких људи“ (Apslund, 2012: 9).

Зугазага и сарадници радили су истраживање са социјалним радницима/цама који су чланови НАСW-а (енг. The National Association of Social Workers) у Флориди, о томе како перципирају портрет своје професије у забавним медијима и вестима. Резултати су да већина социјалних радника/ца доживљава да су негативно представљени и у вестима и у забавним медијима, и то негативније у вестима. Као најчешћи извор негативних представа наводе новине. Сматрају да излагање негативним сликама може смањити њихов морал, учинак, жељу за запошљавањем и финансирање. (Zugazaga et al., 2006)

Даље, спроведено је истраживање 2014. године у Великој Британији, када су социјални радници/це идентификовали искуства суочавања са јавном перцепцијом своје професије. Испитаници/це су претежно сматрали перцепцију негативном и били су узнемирени нетачностима у вези са њиховим улогама. За ово су окривили медије, али и Владу и друге професионалце из сродних струка. Многи социјални радници/це су веровали да ће негативни ставови увек доминирати, али су неки препознали и значај ангажовања да се њихов положај побољша и смањи утицај културе окривљавања и осећања страха. (Legood et al., 2016)

Истраживање рађено у Шведској са социјалним радницима/цама који раде са децом и младима довело је до сличних налаза. Испитаници/це доживљавају медијску слику о социјалним службама као негативну, што неповољно делује на статус њихове професије.

Сматрају да би бољи контакт са медијима користио њиховој служби. (Bastos, Herrmansson, 2013)

Што се тиче нашег региона, рађено је истраживање у Босни и Херцеговини. Полуструктурираним интервјуом испитивана су искуства новинара/ки и социјалних радника/ца који су имали прилику да коминицирају са медијима. С обзиром да 65% испитаних социјалних радника/ца сматра да су негативно представљени у медијима, закључује се и да су скептични по питању сарадње са њима, што доводи до лоше комуникације између ове две професије. Међутим, они који су имали искуства у комуникацији са новинарима/кама, не показују толико велики степен незадовољства и препознају новинаре/ке као значајан ресурс за промоцију своје професије и информисање грађана о питањима из социјалне заштите. (Шерић, Дудић, 2019)

У Србији је 2020. године рађено истраживање Актива социјалних радника под називом „Обележја савременог социјалног рада и професионални идентитет социјалних радника у Републици Србији“. Рађене су фокус групе са стручним радницима/цама запосленим у установама социјалне заштите. Део истраживања обухватио је њихове ставове на тему медијског извештавања. Већина испитаника сложила се да се на професију не обраћа довољна пажња јавности, а медији и када извештавају, раде то у негативном контексту. Стручни радници/це то доживљавају на разне начине – код неких буди осећање страха и изложености, а код других појачавање ауторитарности. Тада се код њих препознају карактеристике „културе преживљавања“, када се процедуре и бирократија стављају на прво место, уместо заступања интереса корисника. Сматрају да за побољшање слике професије у медијима пресудну улогу могу да имају стручна удружења. Они се препознају у препорукама до којих је истраживање довело, као актери који могу да побољшају портрет професије у јавности, уз консултације стручњака за маркетинг, како би људима приближили право значење социјалног рада. (Бранковић и др., 2020).

Ови налази, из више земаља из различитих региона, показују да стручни радници/це примећују да негативно извештавање о њиховој струци преовлађује у медијима. То је независно од контекста у којем они делају, од животног стандарда и доступних ресурса. Ово показује да се медији воде истим принципима у већини држава, а стручни

радници/це деле осећања огорчености и незадовољства, независно од географских граница и специфичног система социјалне заштите.

МЕТОДОЛОШКИ ОКВИР ИСТРАЖИВАЊА

Циљ истраживања. Медијска слика о стручним радницима/цама центара за социјални рад у Србији је углавном негативно приказана. Прате је сензационалистички наслови и приче које имају за циљ да на површан и необјективан начин прикажу комплексне и сложене проблеме за решавање. Такав начин извештавања може да доведе до стварања негативних емоција код корисника и јавности и стереотипа о стручним радницима/цама. Такође, таква слика може неповољно да утиче и на саме стручне раднике/це, будући код њих незадовољство и несигурност у раду. Стога је ово истраживање намеравало да испита ставове стручних радника/ца центара за социјални рад у Србији према актуелном медијском извештавању о њиховом раду. Испитивањем ставова стиче се увид како стручни радници/це опажају основне одлике и узроке ове појаве, каква осећања код њих такво извештавање изазива и како утиче на њихов рад и однос према професији. Поред ставова, испитане су перцепције узрока актуелног медијског извештавања, као и процене корисности различитих потенцијалних стратегија за унапређење таквог извештавања. Разумевање ових перцепција стручних радника/ца центара за социјални рад кључно је за развијање одговарајућих смерница за побољшање односа и комуникације стручних радника/ца и новинара/ки.

Узорак. Истраживање је спроведено на узорку од 242 стручних радника/ца запослених у 49 центара за социјални рад широм Србије. Ниједан мушкарац није узео учешће у истраживању. Просечна старост стручних радница које су учествовале у истраживању је 43 година (Мин = 24, Мах = 63, СД = 11.32). Просечна дужина радног стажа у социјалној заштити свих учесница је 14.48 година (Мин = 1, Мах = 39, СД = 10.26). Највећи број испитаница запослен је у центрима за социјални рад на територији Војводине (40.7%), затим следе испитанице из Западне Србије и Шумадије (23.3%), Источне и Јужне Србије (19.2%), а нешто мање њих ради у Београду (15.7%). Само две испитанице раде на територији Косова и Метохије. Најзаступљенији образовни профил је социјални радник/ца (45.76%), затим психолог/шкиња (17.51%), следе педагози/шкиње и специјални

педагози/шкиње са истим процентом од 11.86%, затим правници/це (10.73%) и социолози/шкиње (1.69%), док мање од 1% узорка чине други образовни профили. Према радном месту на којем раде, највише је учествовало водитеља/ки случаја (51.40%), затим стручних радника/ца на материјалним давањима (14.10%), супервизора/ки (13.60%), руководилица/тељки (11.30%), док најмање оних на радном месту директора/ке (6.80%) и пријемног радника/це (6.20%).

Инструмент. Емпиријски подаци прикупљени су путем квантитативне студије у оквиру које је конструисан упитник за потребе истраживања. Упитник се састојао из 8 питања распоређених у четири целине: 1) социодемографски подаци, 2) скала става према актуелном медијском извештавању, 3) скала процене чиниоца који утичу на начин медијског извештавања и 4) скала процене различитих стратегија за побољшање медијског извештавања.

У оквиру прве целине упитника испитане су следеће социодемографске карактеристике: пол, старост, радни стаж у социјалној заштити, образовни профил, радно место и територијална припадност центра за социјални рад у ком су запослени.

У другој целини задата је скала става према актуелном медијском извештавању о раду стручних радника/ца запослених у центрима за социјални рад која се састоји од 30 тврдњи. Тврдње су обухватиле три компоненте става, и то: 12 тврдњи за когнитивну (сазнајну) компоненту, 6 тврдњи за емоционалну компоненту и 12 тврдњи за конативну (понашајну) компоненту. Одговори су давани изражавањем слагања на петостепеној скали Ликертовог типа (при чему се први степен скале односио на одговор „Уопште се не слажем“, трећи на „Нити се слажем, нити се не слажем“, а пети „У потпуности се слажем“).

У трећој целини се тражило од испитаника/ца да процене у којој мери различити чиниоци утичу на актуелни начин медијског извештавања. Дефинисано је 8 могућих чинилаца који могу да утичу на извештавање, а испитаници/це су бирали један од пет одговора на скали Ликертовог типа (од одговора „уопште не утичу“ до „веома утичу“). На крају скале дато је празно поље где су испитаници/це могли да допишу неки други чинилац који није обухваћен скалом, а за који сматрају да може утицати на медијско извештавање о њиховом раду.

У четвртој целини су понуђене неке стратегије за унапређење актуелног медијског извештавања о раду стручних радника/ца

центара за социјални рад, за које су испитаници/це могли да процене колико би у пракси биле корисне. Понуђено је 10 могућих стратегија, а испитаници/це су бирали један од пет могућих одговора на скали Ликертовог типа (од одговора „уопште не би била корисна“ до „била би веома корисна“). На крају скале дато је празно поље где су учесници/це могли да допишу неку другу стратегију за коју сматрају да би била корисна за унапређење начина извештавања.

Процедура. Упитник је задат у електронској форми. Испитаници/це су регрутовани/е путем групе на друштвеној мрежи Фејсбук под називом „Удружење активних социјалних радника“, уз помоћ Удружења стручних радника социјалне заштите Србије и Коморе социјалне заштите. Они су путем својих канала поделили линк за попуњавање упитника и пропратно писмо са упутством и молбом за добровољно и анонимно учешће стручних радника/ца центара за социјални рад у овом истраживању, као и дељењем преко друштвених мрежа и е-маил адреса директно на адресе стручних радника/ца. Истраживање је спроведено у периоду од 9. до 19. новембра 2020. године.

РЕЗУЛТАТИ ИСТРАЖИВАЊА

5.1. Скала ставова према медијском извештавању о раду стручних радника/ца центара за социјални рад

Како би испитали став стручних радника/ца центара за социјални рад према медијском извештавању о њиховом раду конструисана је скала ставова која се састојала из 30 ајтема распоређених у три субскале које описују сазнајну, емоционалну и мотивациону димензију става. Поузданост скале у целини била је задовољавајућа ($\alpha = .88$). Како би било утврђено да ли се са ове три теоријске димензије може описати и емпиријски утврђен став стручних радника/ца према медијском извештавању о њиховом раду, испитана је латентна структура скале применом експлораторне факторске анализе (метода екстракције је била *Principal axis factoring* уз примену *Promax rotације*, будући да је претпостављено да су латентне димензије међусобно повезане). Кајзер-Мејер-Олкинова мера адекватности узорковања износила је 0.86, указујући да разлике међу испитаницима/цама могу бити описане помоћу екстрахованих латентних димензија. Бартлетов тест сферичности је значајан и указује да међу испитаним варијаблама

постоји довољно коваријансе како би биле подвргнуте факторској анализи ($\chi^2(435) = 2062.54, p < .01$).

Експлораторна факторска анализа је указала на постојање три латентне димензије, од којих прва објашњава 26.01% варијансе, друга 7.73%, а трећа 3.57%. Први фактор највише је засићен ставкама које се тичу емоционалне компоненте става. Ова димензија је засићена и ставкама које су конструисане у склопу когнитивне димензије, а односе се на ефекте медијског извештавања на стварање негативног односа јавности и корисника према стручним радницима/цама центара за социјални рад (нпр. „Начином на који извештавају, медији само учвршћују стереотип о “злим, корумпираним и нестручним” социјалним радницима.”). Стога је овај фактор назван *Негативне емоције код стручних радника и негативан однос јавности према стручним радницима*. На другом фактору групишу се ставке које се односе на одлике медијског извештавања о раду стручних радника/ца центара за социјални рад, претежно на мањкавости у приступу који новинари/ке имају када извештавању о раду стручних радника/ца. Овај фактор у највећој мери одговара сазнајној димензији става и назван је *Одлике неадекватног медијског извештавања*. Коначно, трећа димензија у целости одговара конативној компоненти става и окупља оне ставке које се односе на последице које актуелно медијско извештавање о њиховом раду има на понашање стручних радника/ца центара за социјални рад. Фактор је назван *Ефекти медијског извештавања на рад стручних радника*.

На основу резултата факторске анализе, формирана су три просечна сора као мере три екстраховане димензије става. У Табели 1 приказани су дескриптивни статистички показатељи за сва три сора. Према вредностима аритметичких средина можемо закључити да медијско извештавање о њиховом раду код највећег броја стручних радника/ца центара за социјални рад изазива негативне емоције, као и да стручни радници/це сматрају да актуелно медијско извештавање доприноси негативном односу јавности и корисника према њима. Такође, испитани узорак у великој мери сматра да актуелно медијско извештавање одликује низ мањкавости, пре свега неинформисан, нестручан, пристрасан и сензационалистички однос новинара/ки приликом извештавања. Ипак, испитани стручни радници/це означавају да овакав начин извештавања нема велики утицај на њихову професионалну улогу, односно обављање посла стручног/не радника/це центра за социјални рад.

Табела 1. Дескриптивни показатељи за три компоненте става према медијском извештавању о раду стручних радника центара за социјални рад

Димензије става:	Н	Мин	Мах	АС	СД
1. Негативне емоције код стручних радника и негативан однос јавности према стручним радницима као последица неадекватног медијског извештавања	177	2.63	5.00	4.22	0.47
2. Карактеристике неадекватног медијског извештавања	177	2.00	5.00	4.34	0.50
3. Ефекти неадекватног медијског извештавања на рад стручних радника центара за социјални рад	177	1.17	5.00	2.83	0.75

Напомена: Скор може да варира од 1 до 5, при чему 1 означава потпуно неслагање са садржајем фактора, 3 неутралан однос, 5 потпуно слагање.

Извор: Обрада аутора.

Скорови на три димензије става нису повезани са годинама старости и дужином радног стажа у социјалној заштити.

Разлике у факторским скоровима с обзиром на образовни профил испитане су једнофакторском анализом варијансе за непоновљена мерења (фактор: образовни профил), док су разлике између појединачних профила испитане помоћу ЛСД пост хок тестова. Утврђене су статистички значајне разлике на сва три факторска сора. Када је у питању први фактор, који се односи на негативне емоције код стручних радника/ца и негативан однос јавности према стручним радницима/цама, социјални радници/це и психолози/психолошкиње (АС = 4.30, СД = 0.44) нешто теже емотивно подносе актуелно медијско извештавање од осталих образовних профила (АС = 4.07, СД = 0.47), посебно правника и специјалних педагога (Ф (5,176) = 2.90, $p = .01$). И на другом факторском скору проналазе се разлике (Ф (5,176) = 2.74, $p = .02$). Овде социјални радници/це и психолози/психолошкиње (АС = 4.45, СД = 0.49) медијско извештавање виде нешто негативније него други образовни профили (АС = 4.21, СД = 0.48). Коначно, разлике на трећем фактору су такве да психолози/психолошкиње (АС = 3.25, СД = 0.67) сматрају да су ефекти медијског извештавања на рад стручних радника/ца негативнији него што то опажају други образовни профили (АС = 2.75, СД = 0.73) стручних радника/ца (Ф (5,176) = 2.65, $p = .02$).

Разлике у факторским скоровима с обзиром на радну позицију такође су испитане једнофакторском анализом варијансе за непоновљена мерења (фактор: радна позиција), док су разлике између појединачних профила испитане помоћу ЛСД пост хок тестова. Утврђене су статистички значајне разлике на два факторска сора. Када је у питању први фактор, који се односи на негативне емоције код стручних радника/ца и негативан однос јавности према стручним радницима/цама, водитељи/ке случаја и директори/ке ($AC = 4.30$, $CD = 0.38$) нешто теже емотивно подносе актуелно медијско извештавање од осталих радних позиција (супервизора, радника на материјалним давањима и руководилица) ($AC = 4.05$, $CD = 0.47$; $F(4,151) = 2.54$, $p = .04$). Разлике на трећем фактору су такве да директори/ке ($AC = 3.55$, $CD = 0.52$) сматрају да су ефекти медијског извештавања на рад стручних радника/ца негативнији него што то опажају друге радне позиције ($AC = 2.80$, $CD = 0.77$) стручних радника/ца ($F(4,151) = 2.88$, $p = .02$).

5.2. Узроци неадекватног медијског извештавања о раду стручних радника/ца центара за социјални рад

Испитаницима/цама је понуђена скала помоћу које су могли да процене у којој мери различити чиниоци утичу на актуелни начин медијског извештавања. Понуђено је 8 чинилаца који могу да утичу на извештавање, а испитаници/це су бирали један од пет одговора на скали Ликертовог типа. Налази који су добијени приказани су у Табели 2. Сви понуђени чиниоци су процењени као утицајни. Као најутицајнији чинилац означена је „тежња представника медија да сензационалистичким извештавањем повећају гледаност, односно, читаност и тиме увећају профит“. Највећи број одговора ($AC = 4.63$) се односио управо на овај чинилац као најутицајнији на актуелно медијско извештавање о раду стручних радника/ца центара за социјални рад. Нешто мањи број просечних одговора ($AC = 4.49$) односио се на чинилац „недовољна информисаност новинара о законској регулативи, процедурама и ограничењима у раду стручних радника“ као веома утицајан на актуелни начин извештавања. Остали чиниоци су углавном оцењени као они који утичу на медијско извештавање. Као чинилац који најмање утиче на постојеће извештавање медија испитаници/це су означили „недовољну едукованост стручних радника како да медије и јавност

извештавају о свом раду“ (АС = 3.45), а одмах испред овог чиниоца је „недовољно ангажовање самих стручних радника на унапређењу медијске слике о њиховом раду“ (АС = 3.70), означено да утиче у одређеној мери.

Табела 2. Дескриптивни показатељи процене утицаја различитих чинилаца на актуелно медијско извештавање о раду стручних радника центара за социјални рад

Разлози:	Н	Мин	Мах	АС	СД
1. Тежња да се сензационалистичким извештавањем повећа гледаност/читаност и тиме увећа профит	172	1	5	4.63	0.63
2. Недовољна информисаност новинара о законској регулативи, процедурама и ограничењима у раду стручних радника	172	2	5	4.49	0.58
3. Нестручност и непрофесионалност новинара, деградација новинарске професије	172	3	5	4.40	0.59
4. Незаинтересованост ресорног Министарства и других надлежних да реагују и заштите стручне раднике у социјалној заштити	172	1	5	4.29	0.78
5. Општа криза друштвених вредности	172	2	5	4.23	0.58
6. Актуелне интерне процедуре у социјалној заштити које спречавају стручне раднике да иступају у јавности	172	1	5	4.08	0.87
7. Недовољно ангажовање самих стручних радника на унапређењу медијске слике о њиховом раду	172	1	5	3.70	0.97
8. Недовољна едукованост стручних радника како да медије и јавност извештавају о свом раду	172	1	5	3.45	1.02

Напомене: Чиниоци су поређани од оних који су процењени као најутицајнији, ка мање утицајним. Процене утицаја су вршене на петостепеној скали, при чему је број 1 имао значење „Уопште не утиче“, број 3 „Нити утиче, нити не утиче“, број 5 „Веома утиче“.

Извор: Обрада аутора.

Поред разлога понуђених у упитнику, испитаници/це су навели још неколико могућих узрока. Најучесталији разлог који су наводили био је што се на радна места долази политичким путем и одговорне функције врше особе које немају радног и стручног искуства у социјалној заштити.

„Политичко запошљавање нестручних кадрова“.

Овај разлог је навело 5 испитаника од укупно 32 који су попуњавали поље за дописивање додатних разлога. Наредни по учесталости су следећи разлози: недовољно објашњење догађаја од стране надлежних под окриљем “чување личних података корисника”; преоптерећеност и мањак радника; недовољно познавање делокруга и процедура рада центара за социјални рад од стране јавности; преклапање надлежности између центара за социјални рад и других државних органа, непоступање или неадекватно поступање других државних органа према заједничким случајевима. Ове разлоге навело је по 3 испитаника. Затим се наводе разлози као што су: нефункционалност Коморе; недостатак емпатије и солидарности; бројна папирологија и недовољна заштита права стручних радника/ца од стране синдиката. Ове разлоге навело је по 2 испитаника од укупног броја оних који су попуњавали ово поље. Остали разлози су навођени по једном, као што су: општа некултура, централизација, научена беспомоћност стручних радника/ца, лоше сачињен Правилник о раду центара за социјални рад, кажњавање запослених од стране ресорног министарства, и сл.

5.3. Стратегије за промену медијске слике о раду стручних радника/ца центара за социјални рад

Након испитаних чинилаца који утичу на актуелни начин извештавања медија, занимало нас је које би стратегије биле могуће за промену постојеће медијске слике. Да бисмо добили одговор на ово питање, испитаницима/цама су у упитнику понуђене неке од могућих стратегија за унапређење актуелног медијског извештавања о раду стручних радника/ца центара за социјални рад, за које су могли да процене колико би у пракси биле корисне. Понуђено је 10 стратегија, а испитаници/це су бирали један од пет одговора на скали Ликертовог типа. Налази који су добијени приказани су у Табели 3. Све понуђене стратегије су процењене као корисне. Као најкориснија стратегија оцењено је „веће ангажовање надлежног министарства, Завода

за социјалну заштиту и Коморе социјалне заштите на медијском плану и промоцији позитивне слике о социјалној заштити“ (АС = 4.67). Као нешто мање корисније стратегије, али и даље корисне за унапређење актуелног медијског извештавања, према просечним проценама су „боље информисање јавности о надлежностима центара за социјални рад“ (АС = 4.46) и „едуковање новинара о важности правилног извештавања о социјалној заштити“ (АС = 4.40). Одмах после ових стратегија следи „кажњавање новинара који се не придржавају етичких принципа своје професије“ (АС = 4.34). Као најмање корисне стратегије, али не са значајном разликом од претходних, издвојене су „уважавање перспективе стручних радника приликом извештавања о њиховом раду (интервјуисање и узимање изјава стручних радника“ (АС = 4.06) и „развијање процедура којима се долази до информација о раду центара за социјални рад“ (АС = 3.95).

Табела 3. Дескриптивни показатељи процена утицаја различитих стратегија за унапређење актуелног медијског извештавања о раду стручних радника/ца центара за социјални рад

Стратегије:	Н	Мин	Мах	АС	СД
1. Веће ангажовање надлежност министарства, Завода за социјалну заштиту и Коморе социјалне заштите на медијском плану и промоцији позитивне слике о социјалној заштити.	166	2	5	4.67	0.57
2. Боље информисање јавности о надлежностима Центра за социјални рад.	166	3	5	4.46	0.57
3. Едуковање новинара о важности правилног извештавања о социјалној заштити.	166	1	5	4.40	0.71
4. Кажњавање новинара који се не придржавају етичких принципа своје професије.	166	1	5	4.34	0.84
5. Унапређење образовања новинара укључивањем садржаја о општим принципима функционисања социјалне заштите.	166	1	5	4.22	0.71
6. Промена актуелних процедура у социјалној заштити које се односе на комуникацију са медијима.	166	1	5	4.19	0.78

7. Едуковање стручних радника о начину комуницирања са представницима медија.	166	1	5	4.17	0.77
8. Веће ангажовање самих ЦСР на медијској промоцији различитих видова подршке коју пружају корисницима.	166	2	5	4.14	0.74
9. Уважавање перспективе стручних радника приликом извештавања о њиховом раду (интервјуисање и узимање изјава стручних радника).	166	1	5	4.06	0.79
10. Развијање процедура којима се долази до информација о раду Центара за социјални рад.	166	2	5	3.95	0.74

Напомене: Стратегије су поређане од оних које су процењене као најкорисније, ка мање корисним. Процене утицаја су вршене на петостепеној скали, при чему је број 1 имао значење „Уопште не би била корисна”, број 3 „Нити би била корисна, ни некорисна”, број 5 „Била би веома корисна”.

Извор: Обрада аутора.

Испитаници/це су навели још неколико могућих стратегија за побољшање актуелног медијског извештавања. Најучесталије су биле стратегије „кажњавање новинара појединаца суспензијама, новчаним казнама, и јавно објављивање истог“, као и „коришћење друштвених мрежа и интернета од стране самих центара за социјални рад за своју промоцију“.

„“Обојена” сам негативним медијским извештавањем о раду ЦСР до те мере да ризикујем заузимање става - један лош=сви лоши новинари. Мислим да би кажњавање појединаца суспензијама, новчаном казном, јавним објављивањем истог, обавезно одговарајуће образовање новинара имало више смисла од тога да ми учимо како се комуницира са медијима.“

Ове стратегије навело је по 3 испитаника од укупно 13 који су попуњавали поље за уписивање додатне стратегије за побољшање извештавања. Следећа по учесталости је „стратегија која не подразумева добијање сагласности министра лично за давање изјаве у било ком медију“ – њу наводи два испитаника. Остале стратегије су навођене по једном, као нпр.: покретање медијских садржаја на националној телевизији у ударним терминима из области социјално-породичне заштите, са гостовањима стручних радника/ца; изrada комуникацијских планова у центрима за социјални рад;

укључивање медија у пројекте центара за социјални рад; упознавање јавности са бројем корисника и запослених, као и са обавезама и одговорностима других система који су у корелацији са центрима за социјални рад; припрема вести и информативних садржаја и достављање медијима; и сл.

ДИСКУСИЈА И ЗАКЉУЧНА РАЗМАТРАЊА

У овом истраживању испитани су ставови стручних радника/ца центара за социјални рад у Републици Србији о медијском извештавању о њиховом раду, како они опажају медијску слику о својој професији, како се осећају поводом таквог начина извештавања и како то утиче на њихов рад и њих лично. Оно са чиме се сви учесници/це ове и сличних студија слажу јесте да је извештавање о њима претежно негативно и необјективно. (Zugazaga et al., 2006; Bastos, Herrmansson, 2013; Шерић, Дудић, 2019; Бранковић и др., 2020) Код највећег броја стручних радника/ца такав начин извештавања изазива негативне емоције, као што су бес, љутња, разочарање и понижење. Такође, стручни радници/це сматрају да актуелно медијско извештавање доприноси негативном односу јавности и корисника према њима, чему све чешће сведоче. Сматрају да медијско извештавање одликује неинформисаност, нестручност, пристрасност и сензационализам. Ипак, оно што је занимљиво сазнање овог истраживања, јесте да овакав начин извештавања нема велики утицај на професионалну улогу стручних радника/ца, односно, негативан начин извештавања медија их не омета да професионално, морално и компетентно обављају посао стручног радника/це центра за социјални рад. То је оповргло почетну тезу. Такође, ово је у супротности са налазима претходне студије коју су радили Бастос и Хермансон (Bastos и Herrmansson) где су њихови испитаници известили да начин на који их медији представљају утиче на вршење њихове професионалне улоге, где често једни другима морају да „чувају леђа“ и избегавају контакт са медијима. (Bastos, Herrmansson, 2013) Овакви налази нашег истраживања потврђују почетну тезу и показују да стручни радници/це начин медијског извештавања о њима препознају као дугорочан и вишеслојан проблем, на којем се скоро ништа не ради да би се превазишао, те сматрају да би требало предузети одређене мере како би се овај начин извештавања и контакта са медијима побољшао.

Интересовало нас је шта су за стручне раднике/це центара за социјални рад чиниоци које опажају да утичу на недостатке у комуникацији између представника струке и медија. Наши испитаници/це су углавном на првом месту за актуелно медијско извештавање кривили представнике медија. Као кључан проблем истакли су нестручност и непрофесионалност новинара/ки и то што нису упознати са социјалном заштитом у довољној мери да би на адекватан начин извештавали о случајевима из тог система. Ови резултати се поклапају са резултатима студије Бастоса и Хермансона где су њихови испитаници/це такође препознали недовољну информисаност и незнање новинара/ки као проблем. (Bastos, Herrmansson, 2013) Такође, стручни радници/це центара за социјални рад у Србији препознају као разлог актуелног начина медијског извештавања нереаговање надлежних институција и то што их представници њихове струке не штите. Ту, најпре, препознају надлежно министарство, Завод за социјалну заштиту, Комору социјалне заштите, удружења и синдикате, за које сматрају да својим нереаговањем одобравају постојећи однос медија према професији социјалног рада. Оно што је занимљиво јесте да најмање препознају себе као узрочнике оваквог начина извештавања медија. Не сматрају да њихово слабо ангажовање у односима са медијима утиче на начин на који медији извештавају, јер сматају да имају ограничења у саопштењима о случајевима из праксе или да би медији, без обзира на њихову страну прице, и даље објављивали интригантне вести. Ово је, донекле, у корелацији са налазима студије Бастоса и Хермансона, где се наводи да стручни радници/це избегавањем контакта са медијима омогућавају ширење једностраних информација и стварање искривљене слике о њима. Ово, такође, подупире теорије „жртвеног јарца“ и ширења моралне панике. Поштовањем тајности и неизлажењем у јавност, постаје најлакше социјалне службе означити као кривце. Овим начином медији путем моћи коју имају могу допринети стварању моралне панике у јавности, а то што се социјалне службе често не оглашавају може проширити морални гнев у јавности. (Bastos, Herrmansson, 2013) С тим у вези, наши испитаници/це препознају ограничења која имају у давању саопштења за јавност и да би требало мењати прописе у оквиру тога, како би за сваки случај могле да се чују обе стране и грађанима пружи објективне информације и реалан увид.

Следеће смо испитивали на који начин би слика професије социјалног рада у медијима могла да се унапреди, на основу мишљења стручних радника/ца. Испитаници/це сматрају да би надлежно министарство и остале кровне институције требало да се ангажују на унапређењу односа представника професије социјалног рада и медија, како би то даље утицало на побољшање слике ове професије у друштву. Већина препознаје едуковање новинара/ки о важности правилног извештавања о социјалној заштити, поштовање етичког кодекса и правила о објективном извештавању, а кажњавање оних који раде у супротности са овим начелима. Оно што је интересантно сазнање истраживања јесте да испитаници/це најмање препознају ангажовање центара за социјални рад на медијској промоцији и развијање процедура којима се долази до информација о раду, али ипак сматрају да је и то важно. Ово је у супротности са резултатима иностраних студија. Легуд (Legood) и сарадници наводе да су учесници у њиховој студији препознали да је неопходно веће ангажовање стручних радника/ца на промоцији успешних случајева (уз очување професионалне тајне) и пружању увида у улоге и обим посла запослених, како би се супротставили предрасудама и побољшали перцепцију јавности. (Legood et al., 2016) Редован контакт са медијима, уз упознавање са делокругом посла који социјалне службе обављају, те ангажовање особе која има знање у обе области, која би била ПР менаџер, значајно би утицало на унапређење односа медија и струке и побољшање слике у јавности, сматрају испитаници који су учествовали у две иностране студије. (Staniforth, Fouche, Beddoe, 2014) Можемо приметити да су у ранијим студијама испитаници/це препознавали ангажовање обе стране у превазилажењу недостатака у комуникацији, а у нашем истраживању препознајемо дозу острашћености и да стручни радници/це сматрају да је већа одговорност на медијима и надлежним руководиоцима и доносиоцима одлука у институцијама система социјалне заштите. Ово тумачим као оправдан став с обзиром да стручни радници/це центара за социјални рад не могу самостално и својевољно да издају саопштења око спорних случајева, нити у постојећем систему имају довољно простора за импровизације и иницијативу. Неопходно је унапредити постојеће стандарде и прописе, како би утицали на пружање благовремених и реалних информација јавности и на тај начин мењали постојеће слике о професији социјалног рада у друштву.

Резултати су потврдили полазни став да стручни радници/це запослени у центрима за социјални рад у Републици Србији разумеју, доживљавају и процењују извештавање медија о њиховом раду као негативно, необјективно, површно и штетно за њихову професију. Сматрају да утиче негативно на јавност, тиме што се стварају предрасуде и осуђивачки став према њима, а такође негативно утиче и на кориснике, којима се повећава већ постојеће незадовољство и охрабрују неадекватни модели реаговања у односу са стручним радницима/цама. Ипак, на стручне раднике/це лично и на њихов однос према професији, овакав начин медијског извештавања, према њиховим тврдњама, не утиче у довољној мери да би то променило професионални начин рада. Ово је занимљив налаз, с обзиром да није у складу са почетном претпоставком. То само потврђује професионални однос стручних радника/ца према професији, који је у складу са етичким стандардима.

На основу ових резултата, препоруке су следеће:

1. Повећати и побољшати ангажовање надлежног министарства, Завода за социјалну заштиту и Коморе социјалне заштите на медијском плану и промоцији позитивне слике о социјалној заштити.
2. Унапредити контакт са медијима кроз развијање едукација за новинаре/ке о важности правилног извештавања о социјалној заштити и увођења едукација стручних радника/ца о начину комуницирања са представницима медија.
3. Кроз побољшање контакта са медијима, боље информисати јавност о надлежностима центара за социјални рад и делокругом професије социјалног рада у тој области, што би утицало на пружање реалнијег увида у послове стручних радника/ца и мењање слике о њима у јавности.

РЕФЕРЕНЦЕ

- Бранковић, И.; Трбовић, В.; Курица, ЛЈ. и Гајић, Ж. *Обележја савременог социјалног рада и професионални идентитет социјалних радника у Републици Србији*. Удружење стручних радника социјалне заштите Србије, Актив социјалних радника. Београд, 2020.
- Потер, Џ. (2011). Медијска писменост. Београд: Клио.
- Шарифи, М. (2012). Социјални рад и јавност: комуницирање »социјалног«. *Ревивија за социјалну политику*. [онлине]. Вол. 19, бр. 2: 207-218. Доступно на: <http://www.rsp.hr/ojs2/index.php/rsp/article/viewFile/1078/1191>. [приступљено 01. септембар 2020].
- Шерић, Н.; Дудић, А. (2019). Социјални рад у јавном дискурсу у Босни и Херцеговини. *Социјална политика*. [онлине]. бр. 2/2019: 99-117. Доступно на: <https://www.ips.ac.rs/publications/socijalni-rad-u-javnom-diskursu-u-bosni-i-hercegovini/>. [приступљено 01. септембар 2020].
- Apslund, L. (2012). *Svenska tidningars bild av socialt arbete – En kvalitativ studie*. Diplomski rad, Umeå: Institutionen för socialt arbete, Universitet Umeå.
- Bastos, F. i Herrmansson, K. (2013). *Massmedia och socialtjänsten – Framställning och påverkan*. Diplomski rad, Institutionen för socialt arbete, Mittuniversitetet.
- John Galilee. *Literature review on media representations of social work and social workers*. Dostupno na: <https://www.socialworkscotland.org.uk/resources/pub/SocialWorkersandtheMedia.pdf> [pristupljeno 01. septembar 2020].
- LeCroy, C. W.; Stinson, E. L. (2004). The Public's Perception of Social Work: Is It What We Think It Is?. *Social Work*. [online].Vol. 49, Issue 2: 164–174. Dostupno na: <https://doi.org/10.1093/sw/49.2.164>. [pristupljeno 01. septembar 2020].
- Legood, A; McGrath, M; Searle, R; Lee, A. (2016). Exploring How Social Workers Experience and Cope with Public Perception of Their Profession. *The British Journal of Social Work*. [online]. Vol. 46, Issue 7: 1872-1889. Dostupno na: <https://doi.org/10.1093/bjsw/bcv139>. [pristupljeno 01. septembar 2020].
- Muriel-Saiz, M.; Martín-Estalayo, M.; García-Giraldez, T. (2018). La imagen del Trabajo Social y los Servicios Sociales en la prensa

- escrita en España. *Trabajo Social Global – Global Social Work*. [online]. Vol. 8, No. 15: 45-77. Dostupno na: <https://digibug.ugr.es/handle/10481/54452>. [pristupljeno 01. septembar 2020].
- Staniforth, B; Fouche, C and Beddoe, L. (2014). Public perception of social work and social workers in Aotearoa New Zealand. *Aotearoa New Zealand Social Work*. [online]. Vol. 26, No. 2/3: 48-60. Dostupno na: <https://search.informit.com.au/documentSummary;dn=497230654630932;res=IELFSC> ISSN: 1178-5527. [pristupljeno 01. septembar 2020].
- Zugazaga, C. B.; Surette, R. B.; Otto, C. W.; Mendez, M. (2006). Social worker perceptions of the portrayal of the profession in the news and entertainment media: An exploratory study. *Journal of social work education*. [online]. Vol. 42, No. 3: 621-636. Dostupno na: https://www.researchgate.net/publication/240846387_Social_worker_perceptions_of_the_portrayal_of_the_profession_in_the_news_and_entertainment_media_An_exploratory_study. [pristupljeno 01. septembar 2020].

Tamara Skorupan*

Center for Social Work "Sava", Sremska Mitrovica

**ATTITUDES OF PROFESSIONAL WORKERS
OF SOCIAL WORK CENTERS IN THE
REPUBLIC OF SERBIA ON THE METHOD OF
MEDIA REPORTING ON THEIR WORK AND
POSSIBLE PERCEPTIONS OF CHANGE**

Resume

Negative media reporting on social work creates a distorted public image of this profession, which arouses aversion and mistrust among users, and dissatisfaction and resentment among professionals. The subject of this paper is to examine the attitudes of experts from social work centers in the Republic of Serbia on media coverage of their work. There are two approaches in media reporting – market and professional responsibility, and according to social services, the approach of blaming. The aim of the research is to examine the attitudes of the professional workers of the centers for social work towards the current media reporting on their work. By examining attitudes, we see how they perceive the characteristics and causes of this phenomenon, what feelings such reporting evokes in them and how it affects their work and attitude towards the profession. Perceptions of the causes of current media reporting and assessments of the usefulness of different strategies for improving reporting were examined. Understanding these perceptions of professionals is key to developing appropriate guidelines for improving the relationships and communication of professionals and media representatives.

Keywords: media, media reporting, professionals, attitudes of professionals, center for social work.

* skorup.96@gmail.com

** Овај рад је примљен 24. јула 2022. године, а прихваћен на састанку Редакције 29. марта 2023. године.

УПУТСТВО ЗА АУТОРЕ

У часопису *Социјална политика* објављују се радови који представљају резултат најновијих теоријских и емпиријских научних истраживања у области социјалне политике и социјалног рада.

Радови се објављују на српском језику и ћириличком писму или енглеском језику.

Часопис се објављује три пута годишње. Рокови за слање радова су: 1. март, 1. јул и 1. новембар.

Исти аутор не може да објави рад у два узастопна броја часописа, без обзира да ли је реч о самосталном или коауторском раду.

Аутори су у обавези да приликом слања радова доставе потписану и скенирану изјаву да рад није претходно објављен, односно да није реч о аутоплагијату или плагијату. Образац изјаве може се преузети са интернет странице часописа: http://www.ips.ac.rs/rs/magazines/srpska-politicka-misao/authors_directions/.

Радове слати на имејл-адресу: sp@ips.ac.rs.

Научни чланак може имати највише 40.000 карактера са размацама, укључујући фусноте. Приликом бројања карактера изоставити списак референци. Изузетно, монографска студија може бити већег обима у складу са одредбама *Правилника о поступку, начину вредновања и квантитативном исказивању научноистраживачких резултата истраживања*.

Осврт може имати највише 15.000 карактера са размацама.

Приказ књиге може имати највише 10.000 карактера са размацама.

Приликом провере броја карактера користити опцију *Review/Word Count/Character (with spaces)* уз активiranу опцију *Include textboxes, footnotes and endnotes*.

НАЧИН ЦИТИРАЊА

Часопис *Социјална политика* користи делимично модификовани Чикаго стил цитирања (17. издање приручника *Chicago Manual of Style*), што подразумева навођење библиографске парентезе (заграде) по систему аутор–датум у тексту, као и списак референци са пуним библиографским подацима након текста рада.

Податке у библиографској парентези и списку референци навести на језику и писму на коме је референца објављена.

У наставку се налазе правила и примери навођења библиографских података у списку референци и у тексту. За сваку врсту референце прво је дато правило навођења, а затим пример навођења у списку референци и библиографској парентези.

Библиографска парентеза се по правилу наводи на крају реченице, пре интерпункцијског знака, и садржи презиме аутора, годину објављивања и одговарајући број страна, према следећем примеру: (Суботић 2010, 15–17).

Монографија

Један аутор

Презиме, име. Година издања. *Наслов*. Место издања: издавач.

Суботић, Момчило. 2010. *Политичка мисао србистике*. Београд: Институт за политичке студије.

(Суботић 2010)

Mearsheimer, John J. 2001. *The Tragedy of Great Power Politics*. New York: W. W. Norton & Company.

(Mearsheimer 2001)

Два или три аутора

Презиме, име, и име презиме. Година издања. *Наслов*. Место издања: издавач.

Стојановић, Ђорђе, и Живојин Ђурић. 2012. *Анатомија савремене државе*. Београд: Институт за политичке студије.

(Стојановић и Ђурић 2012)

Pollitt Christopher, Johnston Birchall, and Keith Putman. 1998. *Decentralising Public Service Management*. London: Macmillan Press.

(Pollitt, Birchall, and Putman 1998)

Четири и више аутора

Презиме, име, име и презиме, име и презиме, и име презиме. Година издања. *Наслов*. Место издања: издавач.

Милисављевић, Бојан, Саша Варинац, Александра Литричин, Андријана Јовановић, и Бранимир Благојевић. 2017. *Коментар Закона о јавно-приватном партнерству и концесијама: према стању законодавства од 7. јануара 2017. године*. Београд: Службени гласник; Правни факултет.

(Милисављевић и др. 2017)

Уредник/приређивач/преводица уместо аутора

Након навођења имена, ставити зарез, па након тога одговарајућу скраћеницу на језику и писму референце, нпр. „ур.”, „прев.” „prir.”, „ed.”, „eds.”

Kaltwasser, Cristobal Rovira, Paul Taggart, Paulina Ochoa Espejo, and Pierre Ostigoy, eds. 2017. *The Oxford Handbook of Populism*. New York: Oxford University Press.
(Kaltwasser et al. 2017)

Поглавље у зборнику

Презиме, име. Година издања. „Наслов поглавља.” У *Наслов*, ур. име презиме, број страна на којима се налази поглавље. Место издања: издавач.

Степић, Миломир. 2015. „Позиција Србије пред почетак Великог рата са становишта Првог и Другог закона геополитике.” У *Србија и геополитичке прилике у Европи 1914. године*, ур. Миломир Степић и Љубодраг П. Ристић, 55–78. Лајковац: Градска библиотека; Београд: Институт за политичке студије.
(Степић 2015)

Lošonc, Alpar. 2019. “Discursive dependence of politics with the confrontation between republicanism and neoliberalism.” In *Discourse and Politics*, eds. Dejana M. Vukasović and Petar Matić, 23–46. Belgrade: Institute for Political Studies.
(Lošonc 2019)

Чланак у научном часопису

Чланак у редовном броју

Презиме, име. Година издања. „Наслов чланка.” *Наслов часописа* волумен (број): број страна на којима се налази чланак. DOI број.

Ђурић, Живојин, и Миша Стојадиновић. 2018. „Држава и неолиберални модели урушавања националних политичких институција.” *Српска политичка мисао* 62 (4): 41–57. doi: 10.22182/spm.6242018.2.

(Ђурић и Стојадиновић 2018, 46–48)

Ellwood, David W. 2018. “Will Brexit Make or Break Great Britain?” *Serbian Political Thought* 18 (2): 5–14. doi: 10.22182/spt.18212018.1.
(Ellwood 2018, 11)

Чланак у посебном броју

Презиме, име. Година издања. „Наслов чланка.” У „Наслов посебног броја”, ур. име презиме уредника, напомена о посебном издању, *Наслов часописа*: број страна на којима се налази чланак. DOI број.

Стојановић, Ђорђе. 2016. „Постмодернизам у друштвеним наукама: стање парадигме.” У „Постмодернизација српске науке: политика постмодерне / политика после постмодерне”, ур. Ђорђе Стојановић и Мишко Шуваковић, посебно издање, *Српска политичка мисао*: 5–35. doi: 10.22182/spm.specijal2016.1.
(Стојановић 2016, 27)

Енциклопедије и речници

Наведен је аутор/уредник

Презиме, име, име и презиме, ур. Година издања. *Наслов*. Том. Место издања: издавач.

Jerkov, Aleksandar, ur. 2010. *Velika opšta ilustrovana enciklopedija Larrouse: dopunjeno srpsko izdanje*. Tom V (S–Ž). Beograd: Mono i Manjana.
(Jerkov 2010)

Није наведен аутор/уредник

Наслов. Година издања. Место издања: издавач.

Webster's Dictionary of English Usage. 1989. Springfield, Massachusetts: Merriam-Webster Inc.
(*Webster's Dictionary of English Usage* 1989)

Докторска дисертација

Презиме, име. Година издања. „Наслов докторске дисертације.”
Докторска дисертација. Назив универзитета: назив факултета.

Бурсаћ, Дејан. 2019. „Утицај идеологије политичких партија на јавну потрошњу у бившим социјалистичким државама.” Докторска дисертација. Универзитет у Београду: Факултет политичких наука.
(Бурсаћ 2019, 145–147)
Wallace, Desmond D. 2019. “The diffusion of representation.” PhD diss. University of Iowa.
(Wallace 2019, 27, 81–83)

Чланак у дневним новинама или периодичним часописима

Наведен је аутор

Презиме, име. Година издања. „Наслов чланка.” *Назив новине или часописа* годиште: број стране на којој се налази чланак.

Авакумовић, Маријана. 2019. „Платни разреди – 2021. године.” *Политика*, 8. децембар: 9.
(Авакумовић 2019)

Није наведен аутор

Назив новине или часописа. Година издања. „Наслов чланка.” Годиште: број стране на којој се налази чланак.

New York Times. 2002. “In Texas, Ad Heats Up Race for Governor.” July 30, 2002.
(*New York Times* 2002)

Референца са корпоративним аутором

Назив аутора [акроним, по потреби]. Година издања. *Наслов издања*. Место издања: издавач.

Министарство за европске интеграције Републике Србије [МЕИРС]. 2018. *Водич за коришћење ЕУ фондова у Србији*. Београд: Министарство за европске интеграције Републике Србије.
(Министарство за европске интеграције Републике Србије [МЕИРС] 2018) – *прво навођење*
(МЕИРС 2018) – *свако следеће навођење*
International Organization for Standardization [ISO]. 2019. *Moving from ISO 9001:2008 to ISO 9001:2015*. Geneva: International Organization for Standardization.
(International Organization for Standardization [ISO] 2019) – *прво навођење*
(ISO 2019) – *свако следеће навођење*

Репринт издања

Презиме, име. [Година првог издања] Година репринт издања. *Наслов*. Место првог издања: издавач првог издања. Напомена „Репринт“ на језику и писму референце, место издања репринт издања: издавач. Напомена одакле су цитати у тексту преузети.

Михалцић, Стеван. [1937] 1992. *Барања: од најстаријих времена до данас*, треће издање. Нови Сад: Фототипско издање. Репринт, Београд: Библиотека града Београда. Цитати се односе на фототипско издање.
(Михалцић [1937] 1992)

Посебни случајеви навођења референци

Навођење другог и сваког следећег издања

Презиме, име. Година издања. *Наслов*, напомена о издању. Место издања: издавач.

Гађиновић, Радослав. 2018. *Млада Босна*, друго допуњено и измењено издање. Београд: Ево Book.

Више референци истог аутора

1) *Исти аутор, различите године* – Ређати према години издања, почевши од најраније.

Степић, Миломир. 2012. „Србија као регионална држава: реинтеграциони геополитички приступ.” *Национални интерес* 14 (2): 9–39. doi: 10.22182/ni.1422012.1.

Степић, Миломир. 2015. „Позиција Србије пред почетак Великог рата са становишта Првог и Другог закона геополитике.” У *Србија и геополитичке прилике у Европи 1914. године*, ур. Миломир Степић и Љубодраг П. Ристић, 55–78. Лајковац: Градска библиотека; Београд: Институт за политичке студије.

2) *Исти аутор, иста година* – Ређати према азбучном или абecedном редоследу почетног слова назива референце. Поред године објављивања ставити почетна слова азбуке или абецедне која се користе и у библиографској парентези.

Гаћиновић, Радослав. 2018а. „Војна неутралност и будућност Србије.” *Политика националне безбедности* 14 (1): 23–38. doi: 10.22182/pnb.1412018.2.

Гаћиновић, Радослав. 2018б. *Млада Босна*, друго допуњено и измењено издање. Београд: Evgo Book.

(Гаћиновић 2018а, 25), (Гаћиновић 2018б)

3) *Исти аутор као самостални аутор и као коаутор* – Прво навести референце у којима је самостални аутор, а затим оне у којима је коаутор.

Стојановић, Ђорђе. 2016. „Постмодернизам у друштвеним наукама: стање парадигме.” У „Постмодернизација српске науке: политика постмодерне / политика после постмодерне”, ур. Ђорђе Стојановић и Мишко Шуваковић, посебно издање, *Српска политичка мисао*: 5–35. doi: 10.22182/spm.specijal2016.1.

Стојановић, Ђорђе, и Живојин Ђурић. 2012. *Анатомија савремене државе*. Београд: Институт за политичке студије.

4) *Исти аутор као први коаутор у више различитих референци* – Ређати према азбучном или абecedном редоследу презимена другог коаутора.

Pollitt Christopher, Johnston Birchall, and Keith Putman. 1998. *Decentralising Public Service Management*. London: Macmillan Press.
Pollitt Christopher, Colin Talbot, Janice Caulfield, and Amanda Smullen. 2005. *Agencies: How Governments do Things Through Semi-Autonomous Organizations*. New York: Palgrave Macmillan.

Посебни случајеви навођења библиографске парентезе

Изузеци од навођења библиографске парентезе на крају реченице

1) *Навођење презимена аутора у оквиру реченице* – Годину издања ставити у заграду након навођења презимена, а број стране на крају реченице у заграду. За референцу на латиници или страном језику у загради навести и презиме аутора.

„Према мишљењу Суботића (2010), ...” (30).

„Бокслер (Bochsler 2018) у својој књизи тврди...”

2) *Навођење презимена аутора у оквиру реченице пре цитата из референце* – Након навођења презимена, у библиографској парентези навести годину и број стране, а затим навести цитат.

Као што Суботић (2010, 45) наводи: „...”

Миршајмер (Mearsheimer 2001, 57) изричито тврди: „...”

3) *Навођење исте референце више пута у једном пасусу* – Ако се наводи иста страна или опсег страна, унети библиографску парентезу приликом последњег навођења или на крају пасуса пре интерпункцијског знака. Ако се наводе различите стране, референцу навести приликом првог позивања на одређену страну, а затим до краја пасуса у заграду стављати само различите бројеве страна. Не користити „исто”, „*ibid*”, или „*op. cit.*” за вишеструко навођење референце.

Навођење израза „видети”, „упоредити” и сл.

Изразе унети у библиографску парентезу.

(видети Кнежевић 2014, 153)

(Степић 2015; упоредити Кнежевић 2014)

Секундарна референца

У библиографској парентези прво навести презиме аутора, годину и број стране примарне референце, затим „цитирано у:” и презиме аутора, годину и број стране секундарне референце. У списку референци навести само секундарну референцу.

„Том приликом неолиберализам се од стране највећег броја његових протагониста најчешће одређује као политика слободног тржишта која охрабрује приватне фирме и побољшава избор потрошачима, разарајући при том ’неспособну, бирократску и паразитску владу која никада не може урадити ништа добро, без обзира на њене добре намере’” (Chomsky 1999, 7 цитирано у: Ђурић и Стојадиновић 2018, 47).

Ђурић, Живојин, и Миша Стојадиновић. 2018. „Држава и неолиберални модели урушавања националних политичких

институција.” *Српска политичка мисао* 62 (4): 41–57. doi:10.22182/spm.6242018.2.

Иста библиографска парентеза, више референци

- 1) *Различити аутори* – Референце одвојити тачком и зарезом.
(Степић 2015, 61; Кнежевић 2014, 158)
- 2) *Исти аутор, различите године* – Навести презиме аутора, а затим године издања различитих референци по редоследу од најраније до најновије и одвојити их зарезом, односно тачком и зарезом када се наводи број страна.
(Степић 2012, 2015) или (Степић 2012, 30; 2015, 69)
- 3) *Различити аутори, исто презиме* – Иницијал имена. Презиме аутора. Година издања.
(Д. Суботић 2010, 97), (М. Суботић 2010, 302)
Суботић, Драган. 2010. „Нови јавни менаџмент у политичком систему Србије.” *Политичка ревија* 23 (1): 91–114. doi: 10.22182/pr.2312010.5.
Суботић, Момчило. 2010. „Војводина у политичком систему Србије.” *Политичка ревија* 23 (1): 289–310. doi: 10.22182/pr.2312010.15.

Правни акти

У библиографској парентези навести члан, став и тачку или параграф коришћењем скраћеница „чл.”, „ст.”, „тач.”, „Art.” „para.” и сл.

Устави и закони

Назив акта [акроним, по потреби], „Назив службеног гласила” и број, или интернет адреса и датум последњег приступа.

Устав Републике Србије, „Службени гласник Републике Србије”, бр. 98/06.

(Устав Републике Србије 2006, чл. 33)

Закон о основама система образовања и васпитања [ЗОСОВ], „Службени гласник Републике Србије”, бр. 88/2017, 27/2018 – др. закон, 10/2019 и 27/2018 – др. закон.

(ЗОСОВ 2019, чл. 17, ст. 4)

Закон о наслеђивању [ZN], „Narodne novine“, br. 48/03, 163/03, 35/05, 127/13, i 33/15 i 14/19.

(ZN 2019, čl. 3)

An Act to make provision for and in connection with offences relating to offensive weapons [Offensive Weapons Act], 16th May 2019, www.legislation.gov.uk/ukpga/2019/17/pdfs/ukpga_20190017_en.pdf, last accessed 20 December 2019.

(Offensive Weapons Act 2019)

Одлуке државних органа и институција

Назив органа [акроним или скраћени назив], Назив акта и број предмета, датум доношења акта, или интернет адреса и датум последњег приступа.

Заштитник грађана Републике Србије [Заштитник грађана], Мишљење бр. 15–3314/12, 22. октобар 2012, https://www.osobesainvaliditetom.rs/attachments/083_misljenje%20ZG%20DZ.pdf, последњи приступ 20. децембра 2019.

(Заштитник грађана, 15–3314/12)

U.S. Department of the Treasury [USDT], Treasury Directive No. 13–02, July 20, 1988, <https://www.treasury.gov/about/role-of-treasury/orders-directives/Pages/td13-02.aspx>, last accessed 20 December 2019.

(USDT, 13–02)

Законодавни акти Европске уније

Назив акта, подаци из службеног гласила у формату наведеном на сајту *EUR-lex*: <https://eur-lex.europa.eu/homepage.html>.

Regulation (EU) No 182/2011 of the European Parliament and of the Council of 16 February 2011 laying down the rules and general principles concerning mechanisms for control by Member States of the Commission's exercise of implementing powers, OJ L 55, 28.2.2011, p. 13–18.

(Regulation 182/2011, Art. 3)

Међународни уговори

Оснивачки уговори Европске уније

Назив уговора или консолидоване верзије [акроним], подаци о коришћеној верзији уговора из службеног гласила у формату наведеном на сајту *EUR-lex*: <https://eur-lex.europa.eu/homepage.html>.

Treaty on European Union [TEU], OJ C 191, 29.7.1992, p. 1–112.

(TEU 1992, Art. J.1)

Consolidated version of the Treaty on European Union [TEU], OJ C 115, 9.5.2008, p. 13–45.

(TEU 2008, Art. 11)

Consolidated version of the Treaty on the Functioning of the European Union [TFEU], OJ C 202, 7.6.2016, p. 1–388.

(TFEU 2016, Art. 144)

Остали међународни уговори

Назив уговора [акроним или скраћени назив], датум закључивања, регистрација у Уједињеним нацијама – UNTS број, регистрациони број са сајта *United Nations Treaty Collection*: <https://treaties.un.org>.

Marrakesh Agreement Establishing the World Trade Organization [Marrakesh Agreement], 15 April 1994, UNTS 1867, I-31874.

(Marrakesh Agreement 1994)

Convention on Cluster Munitions [CCM], 30 May 2008, UNTS 2688, I-47713.

(CCM 2008)

Treaty of Peace between the State of Israel and the Hashemite Kingdom of Jordan [Israel Jordan Peace Treaty], 26 October 1994, UNTS 2042, I-35325.

(Israel Jordan Peace Treaty 1994)

Одлуке међународних организација

Назив међународне организације и надлежног органа [акроним], број одлуке, Назив одлуке, датум усвајања.

United Nations Security Council [UNSC], S/RES/1244 (1999), Resolution 1244 (1999) Adopted by the Security Council at its 4011th meeting, on 10 June 1999.

(UNSC, S/RES/1244)

Parliamentary Assembly of the Council of Europe [PACE], Doc. 14326, Observation of the presidential election in Serbia (2 April 2017), 29 May 2017.

(PACE, Doc. 14326, para. 12)

Судска пракса

Судска пракса у Републици Србији

Врста акта и назив суда [акроним суда], број предмета са датумом доношења, назив и број службеног гласника или друге публикације у коме је пресуда објављена – ако је доступно.

Одлука Уставног суда Републике Србије [УСПС], IУа-2/2009 од 13. јуна 2012. године, „Службени гласник РС”, бр. 68/2012.

(Одлука УСПС, IУа-2/2009)

Решење Апелационог суда у Новом Саду [АСНС], Ржр–1/16 од 27. априла 2016. године.

(Решење АСНС, Ржр–1/16)

Судска пракса Међународног суда правде

Назив суда [акроним суда], *Назив случаја*, врста одлуке са датумом доношења, назив и број гласила у коме је пресуда објављена, број стране.

International Court of Justice [ICJ], *Application of the Interim Accord of 13 September 1995 (the Former Yugoslav Republic of Macedonia v. Greece)*, Judgment of 5 December 2011, I.C.J. Reports 2011, p. 644. (ICJ Judgment, 2011)

International Court of Justice [ICJ], *Accordance with the International Law of the Unilateral Declaration of Independence in Respect of Kosovo*, Advisory Opinion of 22 July 2010, I.C.J. Reports, p. 403.
(ICJ Advisory Opinion, 2010)

Судска пракса Суда правде Европске уније

Назив случаја, број случаја, врста случаја са датумом доношења, Европска идентификациона ознака судске праксе (ECLI).

United Kingdom of Great Britain and Northern Ireland v. European Parliament and Council of the European Union, Case C-270/12, Judgment of the Court (Grand Chamber) of 22 January 2014, ECLI:EU:C:2014:18.
(*United Kingdom of Great Britain and Northern Ireland v. European Parliament and Council of the European Union*, C-270/12) или (CJEU, C-270/12)

United Kingdom of Great Britain and Northern Ireland v. European Parliament and Council of the European Union, Case C-270/12, Opinion of Advocate General Jääskinen delivered on 12 September 2013, ECLI:EU:C:2013:562.
(Opinion of AG Jääskinen, C-270/12)

Судска пракса Европског суда за људска права

Назив случаја, број представке, врста случаја са датумом доношења, Европска идентификациона ознака судске праксе (ECLI).

Pronina v. Ukraine, No. 63566/00, Judgment of the Court (Second Section) on Merits and Just Satisfaction of 18 July 2006, ECLI:CE:EC HR:2006:0718JUD006356600.

(*Pronina v. Ukraine*, 63566/00, par. 20) или (ECHR, 63566/00, par. 20)

Судска пракса других међународних судова и трибунала

Назив суда [акроним суда], *Назив случаја*, број случаја, врста случаја са датумом доношења.

International Tribunal for the Prosecution of Persons Responsible for Serious Violations of International Humanitarian Law Committed in the Territory of the Former Yugoslavia since 1991 [ICTY], *Prosecutor v. Dusko Tadic*, Case No. IT-94-1-A-AR77, Appeal Judgement on Allegations of Contempt Against Prior Counsel, Milan Vujin, Judgment of 27 February 2001.

(*Prosecutor v. Dusko Tadic*, IT-94-1-A-AR77) или (ICTY, IT-94-1-A-AR77)

Архивски извори

Назив установе [акроним или скраћени назив], назив или број фонда [акроним или скраћени назив], кутија, фасцикла (уколико постоји), сигнатура, „Назив документа” (ако нема назива, дати кратак опис одговарањем на питања: ко? коме? шта?), место и датум документа или н.д. ако није наведен датум.

Архив Србије [АС], МИД, К-Т, ф. 2, г93/1894, „Извештај Министарства иностраних дела о постављању конзула”, Београд, 19. април 1888.

(АС, МИД, К-Т, ф. 2)

(АС, МИД, ф. 2) – *ако је позната само фасцикла, а не и кутија*
Dalhousie University Archives [DUA, Philip Girard fonds [PG], B-11, f. 3, MS-2-757.2006-024, “List of written judgements by Laskin,” n.d. (DUA, PG, B-11, f. 3)

Извори са интернета

Презиме, име или назив корпоративног аутора [акроним]. Година објављивања или н.д. – ако не може да се утврди година објављивања. „Наслов секције или стране унутар сајта.” *Назив сајта*. Датум креирања, модификовања или последњег приступа страници, ако не може да се утврди на основу извора. Интернет адреса.

Bilefsky, Dan, and Ian Austen. 2019. “Trudeau Re-election Reveals Intensified Divisions in Canada.” *The New York Times*. <https://www.nytimes.com/2019/10/22/world/canada/trudeau-re-elected.html>.

(Bilefsky and Austen 2019)

Институт за политичке студије [ИПС]. н.д. „Предавање др Фридриха Ромига.” *Институт за политичке студије*. Последњи приступ 10. октобар 2018. <http://www.ips.ac.rs/rs/news/predavanje-dr-fridriha-romiga/>.

(Институт за политичке студије [ИПС], н.д.) – *прво навођење*
(ИПС, н.д.) – *свако следеће навођење*

Тањуг. 2019. „Европска свемирска агенција повећава фондове.” 28. новембар 2019. <http://www.tanjug.rs/full-view1.aspx?izb=522182>.

(Тањуг 2019)

ФОРМАТИРАЊЕ ТЕКСТА

Опште смернице о обради текста

Текст рада обрадити у програму *Word*, на следећи начин:

- величина странице: A4;
- маргине: *Normal* 2,54 cm;
- текст писати курентом (обичним словима), осим ако није другачије предвиђено;
- проред између редова у тексту: 1,5;
- проред између редова у фуснотама: 1;
- величина слова у наслову: 14 pt;
- величина слова у поднасловима: 12 pt;
- величина слова у тексту: 12 pt;
- величина слова у фуснотама: 10 pt;
- величина слова за табеле, графиконе и слике: 10 pt;
- увлачење првог реда пасуса: 1,27 cm (опција: *Paragraph/Special/First line*);
- поравнање текста: *Justify*;
- боја текста: *Automatic*;
- нумерација страна: арапски бројеви у доњем десном углу;
- не преламати речи ручно уношењем цртица за наставак речи у наредном реду;
- сачувати рад у формату .doc.

Примена правописних правила

Радове ускладити са *Правописом српског језика* у издању Матице српске из 2010. године или из каснијих издања.

Посебну пажњу обратити на следеће:

- Приликом првог навођења **транскрибованих страних имена и израза** у облој загради поред навести и њихове облике на изворном језику у курзиву (*italic*), нпр: Франкфуртер алгемајне цајтунг (*Frankfurter Allgemeine Zeitung*), Џон Ролс (*John Rawls*), Алексеј Тупољев (*Алексей Туполев*).
- Поједине **општепознате стране изразе** писати само на изворном језику у курзиву, нпр. *de iure*, *de facto*, *a priori*, *a posteriori*, *sui generis* итд.
- **Реченицу не почињати** акронимом, скраћеницом или бројем.
- **Текст у фуснотама** увек завршавати тачком.

- За навођење израза или **цитирања на српском језику** користити наводнике који су својствени српском језику према важећем правопису („ ”), а за навођење или **цитирање на енглеском или другом страном језику** користити наводнике који су својствени том језику (“ ”, « »).
- **Угластом заградом []** означавати: 1) сопствени текст који се умеће у туђи текст; или 2) текст који се умеће у текст који је већ омеђен облом заградом.
- **Црту** писати са размаком пре и после или без размака, никако са размаком само пре или само после. Између бројева, укључујући бројеве страна, користити примакнуту црту (–), а не цртицу (-).
- За **наглашавање појединих речи** не користити подебљана слова (**bold**), нити подвучена слова (underline) већ искључиво курзив (*italic*) или наводнике и полунаводнике (’ ’ на српском језику или ‘ ’ на енглеском језику).

Форматирање научног чланка

Научни чланак форматирати на следећи начин:

*Име и презиме првог аутора**

* Фуснота: Имејл-адреса аутора: Препоручује се навођење институционалне имејл-адресе аутора.

Установа запослења

Име и презиме другог аутора

Установа запослења

НАСЛОВ РАДА**

** Фуснота: по потреби, навести један од следећих (или сличних) података: 1) назив и број пројекта у оквиру кога је чланак написан; 2) да је рад претходно изложен на научном скупу у виду усменог саопштења под истим или сличним називом; или 3) да је истраживање које је представљено у раду спроведено за потребе израде докторске дисертације аутора.

Сажетак

Сажетак, обима од 100 до 250 речи, садржи предмет, циљ, коришћени теоријско-методолошки приступ, резултате и закључке рада.

Кључне речи: Испод текста сажетка навести од пет до десет **кључних речи**. Кључне речи писати курентом и једну од друге одвојити зарезом.

У тексту је могуће користити највише три нивоа поднаслова.

Поднаслове навести без нумерације, на следећи начин:

ПОДНАСЛОВ ПРВОГ НИВОА

Поднаслов другог нивоа

Поднаслов трећег нивоа

Табеле, графиконе и слике уносити на следећи начин:

- изнад табеле/графикана/слике центрирано написати: Табела/Графикон/Слика, редни број и назив;
- испод табеле/графикана/слике навести извор на следећи начин:
1) уколико су табела/графикон/слика преузети, написати *Извор:* и навести референцу на исти начин као што се наводи у библиографској парентези; 2) уколико нису преузети, написати *Извор:* Обрада аутора.

Референце наводити у тексту према *Начину цитирања*.

Фусноте користити искључиво за давање напомена или ширих објашњења.

РЕФЕРЕНЦЕ

Списак референци навести након текста рада, а пре резимеа, на следећи начин:

- прво навести референце на ћирилици по азбучном реду;
- затим навести референце на латиници и страним језицима по абecedном реду;
- прву линију сваке референце поравнати на левој маргини, а остале увући за 1,27 cm, користећи опцију *Paragraph/Special/Hanging*;
- све референце наводити заједно, без издвојених делова за правне акте или архивску грађу;
- референце не нумерисати;
- наводити искључиво оне референце које су коришћене у тексту.

Након списка референци навести име и презиме аутора, наслов рада и резиме на енглеском језику на следећи начин:

First Author*

* In the footnote: E-mail address: The institutional e-mail address is strongly recommended.

Affiliation

Second Author

Affiliation

TITLE

Resume

Резиме, обима до 1/10 дужине чланка, садржи резултате и закључке рада који су образложени опширније него у сажетку.

Keywords: Кључне речи писати курентом и једну од друге одвојити зарезом.

Уколико је **рад написан на страном језику**, након списка референци, име и презиме аутора, наслов, резиме и кључне речи навести на српском језику.

Форматирање осврта

Осврт форматирати на исти начин као научни чланак, без навођења сажетка, кључних речи и резимеа.
--

Форматирање приказа

Приказ књиге форматирати на следећи начин:

Текст поделити у две колоне. <i>Име и презиме аутора*</i> * Фуснота: Имејл-адреса аутора: Препоручује се навођење институционалне имејл-адресе аутора. <i>Установа запослења</i> НАСЛОВ ПРИКАЗА Испод наслова поставити слику предње корице;	Испод слике предње корице навести податке о књизи према следећем правилу: Име и презиме. Година издања. <i>Наслов</i>. Место издања: издавач, број страна. Текст приказа обрадити у складу са општим смерницама о обради текста.
---	--

CIP - Каталогизација у публикацији
Народна библиотека Србије, Београд
364

СОЦИЈАЛНА политика = Social policy : часопис
за теорију и праксу социјалне политике и социјалног
рада / главни и одговорни уредник Зоран Васић.
- Год. 1 бр. 1 (1951) год. 47, бр. 3/4 (1992) ; год 48,
бр. 1 (2013) - . - Београд : Институт за политичке
студије, 1951-1992; 2013 - (Донат граф: Београд) - 24 см

Три пута годишње. – Од 1959. почиње двоструко
обележавање годишта, урачунате су године часописа
Весник рада (1946-1951). - Је наставак Весника рада
ISSN 0038-0091 – Социјална политика (Београд)
COBISS.SR-ID 118295